

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ПРОЦЕНКО АРТЕМ СЕРГІЙОВИЧ
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СУВЕРЕНІТЕТ ДЕРЖАВ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
Спеціальність: 052 «Політологія»

Освітньо-професійна програма: «Політологія та державне управління»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

СЕМЕНОВ АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ
доцент кафедри політології та публічного управління
ВНУ імені Лесі Українки

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та
публічного управління

від

2025 р.

Завідувач кафедри
проф. Бусленко В. В.

ЛУЦЬК – 2025

LUTSK – 2025

ABSTRACT

Protsenko A. The Impact of Globalization on State Sovereignty: Current Challenges and Prospects. – Manuscript. A research paper submitted for the Bachelor's Degree in Political Science and Public Administration (specialty 052). – Lesya Ukrainka Volyn National University, 2025.

The Bachelor's thesis is devoted to the research of the transformation of state sovereignty under the influence of globalization. The first chapter explores the theoretical aspects of globalization and the evolution of the concept of sovereignty in the context of international relations. The second chapter analyzes the current challenges posed by globalization to state sovereignty, with a particular focus on Ukraine, examining the economic, informational, and political dimensions. The third chapter outlines the prospects for adapting sovereignty to global challenges and proposes models for balancing national independence with participation in global processes.

The scientific novelty of the Bachelor's thesis lies in a comprehensive and systematized theoretical analysis of the transformation of state sovereignty under globalization, using the case of Ukraine's sovereignty in the first quarter of the 21st century. In particular, the typology of sovereignty models has been improved by detailing the interrelations between traditional and modern forms of its realization in the context of growing interstate integration, transnational influence, and the weakening of state monopoly—aimed at effectively adapting states to the conditions of a globalized world, which requires new approaches to ensuring sovereignty. The thesis also analyzes the development and impact of global transformational processes in their main manifestations on the formation and resilience of state sovereignty; clarifies a set of recommendations for describing the resilience, security, and adaptability of state sovereignty under the geopolitical transformations of the 21st century. These findings constitute the scientific novelty of the thesis and contribute to

a deeper understanding of the transformation of state sovereignty in the era of globalization.

The practical significance of the obtained results lies in their potential use in the sphere of public policy for developing strategies to strengthen national security and sovereignty under globalization, in the educational process to deepen students' understanding of international relations and global processes, in research as a foundation for further studies, as well as by analytical institutions and expert organizations in preparing analytical materials and recommendations for various stakeholders.

The Bachelor's thesis includes a list of abbreviations, an introduction, three chapters, conclusions, and a list of 65 references. The paper contains 80 pages of main text.

Keywords: globalization, state sovereignty, economic integration, digital sovereignty, international institutions, transnational corporations, adaptive models, regional cooperation, national security, information technologies.

АНОТАЦІЯ

Проценко А. Вплив глобалізації на суверенітет держав: сучасні виклики та перспективи. – Рукопис. Дослідження на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 052 Політологія, та держуправління». – Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню процесів трансформації державних суверенітетів під впливом глобалізаційних процесів. У першому розділі розкрито теоретичні аспекти глобалізації та еволюцію концепції суверенітету в контексті міжнародних відносин. У другому розділі проаналізовано сучасні виклики глобалізації для суверенітету держав, на прикладі державного суверенітету України, зокрема в економічній, інформаційній та політичній сферах. У третьому розділі висвітлено перспективи адаптації суверенітету до глобалізаційних викликів, запропоновано моделі балансування між національною незалежністю та участю у світових процесах.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному та систематизованому науково-теоретичному аналізі процесів трансформації державного суверенітету під впливом глобалізації, на прикладі державного суверенітету України у першій чверті XXI століття. Зокрема, удосконалено типологію моделей суверенітету шляхом деталізації взаємозв'язків між традиційними та новітніми формами його реалізації в умовах зростаючої міждержавної інтеграції, транснаціонального впливу та послаблення монополії, для ефективної адаптації держав до умов глобалізованого світу, що вимагає нових підходів до забезпечення суверенітету; проаналізовано розвиток та вплив глобальних трансформаційних процесів у їх основних проявах на формування та стійкість державних суверенітетів; уточнено комплекс рекомендацій для опису стійкості, безпеки та адаптації державного суверенітету в умовах геополітичних трансформацій XXI століття, що

становить наукову новизну роботи та сприяє глибшому розумінню трансформації державного суверенітету в умовах глобалізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у потенційному використанні висновків та результатів роботи у сфері державної політики для розробки стратегій зміцнення національної безпеки та суверенітету в умовах глобалізації, в освітньому процесі для поглиблення розуміння студентами міжнародних відносин та глобальних процесів, у науково-дослідній діяльності як підґрунтя для подальших розвідок, а також для аналітичних центрів та експертних організацій при підготовці аналітичних матеріалів та рекомендацій для різних зацікавлених сторін.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з переліку умовних позначень та скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 65 найменувань. Робота містить 80 сторінок основного тексту.

Ключові слова: глобалізація, суверенітет держави, економічна інтеграція, цифровий суверенітет, міжнародні інституції, транснаціональні корпорації, адаптаційні моделі, регіональна співпраця, національна безпека, інформаційні технології.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА СУВЕРЕНІТЕТУ.....	9
1.1. Концептуалізація глобалізації.....	9
1.2. Суверенітет у контексті міжнародних відносин.....	14
1.3. Взаємодія глобалізації та суверенітету.....	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВ.....	27
2.1. Економічна глобалізація та її вплив на суверенітет.....	27
2.2. Інформаційна глобалізація та її вплив на суверенітет.....	34
2.3. Політична глобалізація та її вплив на суверенітет.....	38
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	45
3.1. Адаптація суверенітету до викликів глобалізації.....	45
3.2. Суверенітет у контексті майбутніх глобальних тенденцій.....	52
3.3. Моделі суверенітету в умовах глобалізації.....	58
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ООН	Організація Об'єднаних Націй
COT	Світова організація торгівлі
МВФ	Міжнародний валютний фонд
АСЕАН	Асоціація держав Південно-Східної Азії
НУО	Неурядові організації
R2P, Responsibility to Protect	Відповідальність захищати
ІКТ	Інформаційно-комунікаційні технології
ГЛВ	Глобальні ланцюги вартості
ТНК	Транснаціональні корпорації
США	Сполучені Штати Америки
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
МО	Міжнародна організація
ЄС	Європейський Союз
НДА	Недержавні актори
МНУО	Міжнародні неурядові організації
МКС	Міжнародний кримінальний суд.
USMCA, United States-Mexico-Canada Agreement	Угода між Сполученими Штатами Америки, Мексикою та Канадою
UNCTAD	Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку
ETC Group	Група дій з питань ерозії, технології та концентрації.
ITU	Міжнародний союз електрозв'язку

ВСТУП

В умовах поглиблення глобалізації державний суверенітет зазнає значних трансформацій під впливом економічної, інформаційної та політичної взаємозалежності. Це зумовлює необхідність дослідження сучасних викликів, що постають перед суверенітетом внаслідок глобалізаційних процесів. Аналіз перспектив адаптації суверенітету та існуючих моделей є критично важливим для розуміння майбутнього держав у глобалізованому світі. Розробка рекомендацій щодо зміцнення національного суверенітету з урахуванням глобальних тенденцій має безпосереднє практичне значення для формування ефективної державної політики. Комплексне дослідження цієї теми є актуальним внеском у розвиток теорії міжнародних відносин та забезпечення національної безпеки держав.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному та систематизованому науково-теоретичному аналізі трансформації суверенітету під впливом глобалізації, на прикладі державного суверенітету України у першій чверті XXI століття. Зокрема, удосконалено типологію моделей суверенітету шляхом деталізації взаємозв'язків між традиційними та новітніми формами його реалізації в умовах зростаючої міждержавної інтеграції, транснаціонального впливу та послаблення монополії, для ефективної адаптації держав до умов глобалізованого світу, що вимагає нових підходів до забезпечення суверенітету; проаналізовано розвиток та вплив глобальних трансформаційних процесів у їх основних проявах на формування та стійкість державних суверенітетів; уточнено комплекс рекомендацій для опису стійкості, безпеки та адаптації державного суверенітету в умовах геополітичних трансформацій XXI століття, що становить наукову новизну роботи та сприяє глибшому розумінню трансформації державного суверенітету в умовах глобалізації.

Мета дослідження: виявити та систематизувати сучасні виклики глобалізації для державного суверенітету, проаналізувати перспективи його

адаптації в умовах майбутніх глобальних тенденцій та визначити можливі моделі суверенітету, що забезпечують баланс між національною незалежністю та участю у світових процесах.

Завдання дослідження:

1. Розкрити теоретичні аспекти глобалізації як складного суспільного явища та еволюцію концепції державного суверенітету в контексті міжнародних відносин.
2. Дослідити взаємодію між процесами глобалізації та суверенітетом держав на прикладі державного суверенітету України першої чверті ХХІ століття.
3. Визначити та проаналізувати ключові сучасні виклики, які економічна, інформаційна та політична глобалізація становлять для державного суверенітету.
4. Розглянути основні напрями адаптації державного суверенітету до сучасних глобалізаційних викликів та майбутніх глобальних тенденцій.
5. Проаналізувати існуючі та потенційні моделі суверенітету, що застосовуються або можуть бути застосовані державами в умовах глобалізації.

Об'єкт дослідження: державний суверенітет в умовах глобалізації.

Предметом дослідження: сукупність теоретичних та практичних аспектів впливу глобалізації на державний суверенітет, включаючи сучасні виклики, процеси адаптації та існуючі моделі.

Матеріал дослідження. Дослідження впливу глобалізації на суверенітет держав в Україні представлені працями низки науковців. А. Гриценко аналізував трансформацію державного суверенітету в контексті глобальних викликів та регіональної інтеграції. В. Андрущенко досліджував соціально-філософські аспекти глобалізації та її вплив на національну ідентичність і державність. О. Зеркаль розглядала питання суверенітету України в контексті європейської інтеграції та міжнародного права. М. Антонович вивчала правові аспекти обмеження державного суверенітету міжнародними організаціями. Ю. Пахомов досліджував економічні аспекти глобалізації та їхній вплив на економічний

суверенітет держави. Їхні роботи охоплюють політико-правові, економічні та соціокультурні аспекти впливу глобалізації на державний суверенітет України.

Серед зарубіжних вчених значний внесок у дослідження впливу глобалізації на суверенітет держав зробили С. Краснер, відомий працями про еволюцію державного суверенітету в умовах глобалізації; Е. Гідденс, який аналізував наслідки глобалізації для національних держав та формування глобального суспільства; М. Кастельс, що досліджував вплив інформаційної епохи на владу та суверенітет; С. Стрендж, яка розглядала ерозію державного суверенітету під впливом глобальних фінансових ринків; Я. А. Шолте, автор праць з теорії глобалізації та її впливу на державність; та Д. Гелд, який досліджував трансформацію політичного порядку в умовах глобалізації. Їхні дослідження охоплюють широкий спектр теоретичних та емпіричних аспектів впливу глобалізації на сучасний державний суверенітет

Практичне значення одержаних результатів полягає у їх потенційному використанні у сфері державної політики для розробки стратегій зміцнення національної безпеки та суверенітету в умовах глобалізації, в освітньому процесі для поглиблення розуміння студентами міжнародних відносин та глобальних процесів, у науково-дослідній діяльності як підґрунтя для подальших розвідок, а також для аналітичних центрів та експертних організацій при підготовці аналітичних матеріалів та рекомендацій для різних зацікавлених сторін.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з переліку умовних позначень та скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 65 найменувань. Робота містить 78 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА СУВЕРЕНІТЕТУ

1.1. Концептуалізація глобалізації

Перший розділ присвячено закладенню теоретичного підґрунтя дослідження. Для подальшого аналізу впливу глобалізації на державний суверенітет необхідно насамперед визначити ключові поняття та розкрити їхню сутність у контексті сучасних міжнародних відносин. У цьому розділі буде здійснено концептуалізацію глобалізації як багатогранного суспільного явища, розглянуто еволюцію та основні аспекти державного суверенітету, а також проаналізовано складну взаємодію між цими двома фундаментальними концепціями.

Глобалізація являє собою складний і багатогранний феномен, який пронизує всі сфери сучасного життя. Для глибокого розуміння її впливу на державний суверенітет необхідно насамперед здійснити концептуалізацію цього процесу, розкривши його сутність, ключові виміри та основні рушійні сили. Наукова література пропонує широкий спектр визначень глобалізації, проте більшість з них сходяться на думці, що це процес зростання взаємозалежності та взаємопроникнення національних економік, політичних систем, соціальних структур та культурних просторів через транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, інформації та людей [1, с. 36-42].

Дослідженням впливу глобалізації на суверенітет держав активно займаються як українські, так і зарубіжні вчені, представляючи широкий спектр наукових підходів та міждисциплінарних перспектив. Серед українських дослідників вагомий внесок у цю проблематику зробили такі науковці, як А. Гриценко, який аналізував трансформацію державного суверенітету в умовах глобальних викликів та регіональної інтеграції; В. Андрущенко, що досліджував соціально-філософські аспекти глобалізації та її вплив на національну ідентичність і державність; О. Зеркаль, яка розглядала питання суверенітету

України в контексті європейської інтеграції та міжнародного права; М. Антонович, що вивчала правові аспекти обмеження державного суверенітету міжнародними організаціями; а також Ю. Пахомов, який досліджував економічні аспекти глобалізації та їхній вплив на економічний суверенітет держави. Їхні праці охоплюють широкий спектр питань, від політико-правових до економічних та соціокультурних аспектів впливу глобалізації на державний суверенітет України.

Серед зарубіжних вчених, які зробили значний внесок у дослідження впливу глобалізації на суверенітет держав, варто відзначити таких авторитетних дослідників, як С. Краснер, відомий своїми працями про державний суверенітет та його еволюцію в умовах глобалізації; Е. Гідденс, який аналізував наслідки глобалізації для національних держав та формування глобального суспільства; М. Кастельс, що досліджував інформаційну епоху та її вплив на владу та суверенітет; С. Стрендж, яка розглядала питання ерозії державного суверенітету під впливом глобальних фінансових ринків та транснаціональних корпорацій; Я. А. Шолте, автор численних праць з теорії глобалізації та її впливу на державність; а також Д. Гелд, який досліджував трансформацію політичного порядку в умовах глобалізації та можливості космополітичної демократії. Їхні дослідження охоплюють широкий спектр теоретичних та емпіричних аспектів, сприяючи глибокому розумінню складного та багатогранного впливу глобалізації на сучасний державний суверенітет [2, с. 14-19].

Глобалізація проявляється у кількох ключових вимірах. Економічна глобалізація характеризується посиленням міжнародної торгівлі, зростанням ролі транснаціональних корпорацій, формуванням глобальних фінансових ринків та розширенням міжнародного руху робочої сили. Політична глобалізація відображається у зростанні впливу міжнародних організацій, регіональних об'єднань та інших недержавних акторів на національну політику, а також у формуванні глобальних політичних норм та інститутів. Соціальна глобалізація проявляється у зростанні транснаціональних міграцій, поширенні глобальних соціальних рухів та формуванні елементів глобальної свідомості. Культурна

глобалізація пов'язана з обміном культурними цінностями, ідеями та практиками, зростанням впливу глобальних медіа та комунікацій, що породжує дискусії щодо культурної гомогенізації та збереження національної ідентичності. Технологічна глобалізація є ключовим каталізатором усіх інших вимірів, адже розвиток інформаційно-комунікаційних технологій значно полегшує та прискорює транскордонну взаємодію та інтеграцію.

Рушійними силами глобалізації є різноманітні фактори, що взаємодіють між собою. Технологічний прогрес, особливо в галузі транспорту та зв'язку, значно зменшив часові та просторові бар'єри для міжнародної взаємодії. Лібералізація торгівлі та фінансових ринків, що передбачає зниження тарифів, усунення нетарифних бар'єрів та дерегуляцію фінансової сфери, сприяла зростанню транскордонних економічних потоків. Діяльність транснаціональних корпорацій, які здійснюють виробництво та реалізацію товарів і послуг у багатьох країнах світу, також є потужним фактором глобалізації. Міжнародні організації та інститути, такі як Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, відіграють важливу роль у формуванні глобальних правил та норм. Геополітичні зміни, зокрема завершення холодної війни та розширення демократичних принципів, також вплинули на інтенсифікацію глобалізаційних процесів.

Концептуалізація глобалізації вимагає врахування її багатовимірності та розуміння ключових факторів, що її зумовлюють. Це є необхідною передумовою для подальшого аналізу складного взаємозв'язку між глобалізацією та державним суверенітетом, який буде розглянуто в наступних підрозділах дослідження.

Глобалізація, як багатогранний та всеосяжний процес, є однією з визначальних характеристик сучасної епохи, проникаючи в усі сфери людського існування. Для глибокого розуміння її впливу на державний суверенітет необхідно не лише визначити її основні риси, але й дослідити її історичні корені, різні рівні прояву, ключових суб'єктів, внутрішні протиріччя та основні теоретичні підходи до її осмислення.

Хоча термін «глобалізація» набув широкого вжитку відносно недавно, процеси, що лежать в її основі, сягають глибокого минулого. Історично, зростання міжнародної взаємозалежності можна простежити ще з епохи великих географічних відкриттів, коли розширювалися торговельні зв'язки між континентами та формувалися перші елементи світової економіки. Розвиток промислової революції у XIX столітті та подальше вдосконалення транспорту і зв'язку ще більше посилили ці тенденції, сприяючи формуванню більш інтегрованого світового ринку. Сучасна глобалізація є не абсолютно новим явищем, а радше якісно новим етапом еволюції міжнародних відносин, що характеризується безпрецедентною інтенсивністю та масштабом транскордонних взаємодій [3].

Глобалізаційні процеси розгортаються на різних рівнях, кожен з яких має свої особливості та наслідки. На глобальному рівні ключову роль відіграють міжнародні організації, такі як ООН, СОТ, МВФ та Світовий банк, які встановлюють певні правила та норми міжнародної взаємодії, сприяють вирішенню глобальних проблем та координують зусилля держав. Регіональний рівень глобалізації представлений інтеграційними об'єднаннями, такими як Європейський Союз, АСЕАН чи Меркосур, де країни-учасниці поглиблюють економічну, політичну та соціальну співпрацю. На національному рівні глобалізація проявляється у впливі міжнародних процесів на внутрішню політику, економіку та соціальну сферу окремих держав, змушуючи їх адаптуватися до нових реалій та викликів. На локальному рівні глобалізація може мати значний вплив на окремі громади та індивідів, змінюючи їхній спосіб життя, культурні орієнтири та можливості.

Окрім держав та міжнародних організацій, вагому роль у глобалізаційних процесах відіграє ціла низка інших суб'єктів. Неурядові організації (НУО) стають все більш впливовими акторами на міжнародній арені, беручи участь у вирішенні глобальних проблем, здійснюючи адвокацію та надаючи гуманітарну допомогу. Водночас, глобалізація має і темний бік, пов'язаний зі зростанням транскордонної злочинності та діяльністю міжнародних терористичних мереж,

які використовують глобальні комунікації та транспортні мережі для своїх деструктивних цілей. Глобальні медіа та інтернет-платформи мають величезний вплив на формування громадської думки, поширення інформації та культурних трендів, часто розмиваючи національні інформаційні простори. Наукові та освітні установи також є важливими суб'єктами глобалізації, сприяючи генерації та обміну знаннями, а також формуванню глобальної наукової спільноти.

Важливо усвідомлювати, що глобалізація є не лише процесом інтеграції та взаємодії, але й джерелом численних протиріч та викликів. Однією з ключових проблем є зростання нерівності як між багатими та бідними країнами, так і всередині окремих суспільств, що може призводити до соціальної напруги та нестабільності. Глобалізація також загострює екологічні проблеми, такі як глобальні кліматичні зміни, забруднення навколишнього середовища та виснаження природних ресурсів, які потребують скоординованих міжнародних зусиль для їх вирішення. Питання збереження культурної ідентичності в умовах домінування глобальної масової культури також є важливим викликом для багатьох країн. Крім того, складність контролю за глобальними процесами та діяльністю транснаціональних акторів створює проблеми в сфері глобального управління та регулювання.

Для осмислення складної природи глобалізації існує ціла низка теоретичних підходів. Теорії світової системи розглядають глобалізацію як продовження історичного розвитку капіталістичної світової економіки, де існують центри та периферія, що перебувають у відносинах залежності. Теорії залежності також акцентують увагу на нерівних відносинах між розвиненими та країнами, що розвиваються, в умовах глобалізації. Неоліберальні теорії, навпаки, підкреслюють позитивні аспекти глобалізації, пов'язані з лібералізацією ринків, зростанням торгівлі та економічним зростанням. Теорії постіндустріального суспільства розглядають глобалізацію як наслідок технологічної революції та переходу до інформаційної економіки. Розуміння цих різних теоретичних перспектив дозволяє отримати більш повне та об'єктивне уявлення про сутність та наслідки глобалізації [4].

Таким чином, концептуалізація глобалізації вимагає комплексного підходу, що враховує її історичні витоки, різноманітні рівні прояву, ключових суб'єктів, внутрішні протиріччя та основні теоретичні інтерпретації. Лише глибоке розуміння цієї складної та динамічної сили дозволить якісно оцінити її вплив на державний суверенітет, що є ключовим завданням подальшого дослідження.

1.2. Суверенітет у контексті міжнародних відносин

Розгляд концептуалізації глобалізації в попередньому підрозділі нерозривно пов'язаний з аналізом поняття державного суверенітету, особливо в контексті сучасних міжнародних відносин. Суверенітет, як фундаментальний принцип міжнародного права, визначає виключне право держави здійснювати владу на своїй території та незалежно проводити внутрішню і зовнішню політику без втручання з боку інших держав або міжнародних організацій. У класичному вестфальському розумінні, суверенітет включає два ключові аспекти: внутрішній суверенітет (верховенство державної влади всередині країни) та зовнішній суверенітет (рівноправність держави з іншими суб'єктами міжнародного права та її незалежність у міжнародних відносинах) [5].

Суверенітет є не лише теоретичною конструкцією, але й ключовим принципом, на якому ґрунтується сучасне міжнародне право. Принцип суверенної рівності держав, урочисто закріплений у Статуті Організації Об'єднаних Націй, є наріжним каменем міжнародного порядку, проголошуючи, що кожна держава, незалежно від її розміру, економічної могутності чи політичного впливу, є рівною перед законом [6]. Однак, реальність міжнародних відносин часто демонструє складнішу картину. Ієрархія влади та впливу між державами, зумовлена різними факторами, такими як економічна міць, військова потужність та політичний авторитет, може ставити під сумнів абсолютність їхнього суверенітету на практиці. Більше того, активна участь держав у міжнародній співпраці, укладання численних міжнародних договорів та

членство в різноманітних міжнародних організаціях, хоча й є важливими інструментами для досягнення спільних цілей, об'єктивно передбачають певне добровільне обмеження національної свободи дій та передачу частини суверенних повноважень на користь міжнародних інституцій. Суверенітет у контексті міжнародних відносин є не статичним і абсолютним поняттям, а динамічним та відносним, що постійно перебуває під впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх факторів.

У ХХІ столітті концепція державного суверенітету стикається з низкою нових та безпрецедентних викликів. Глобальні проблеми, такі як транскордонні екологічні катастрофи, пандемії, міжнародний тероризм та кіберзлочинність, вимагають колективних дій та міжнародної співпраці, що часто передбачає певні обмеження національного суверенітету в ім'я загальної безпеки та добробуту. Зростаючий вплив недержавних акторів, включаючи транснаціональні корпорації, міжнародні неурядові організації та навіть злочинні угруповання, також ставить під питання монополію держави на владу та контроль у певних сферах. Дискусії навколо гуманітарних інтервенцій та принципу відповідальності за захист (R2P) порушують чутливе питання про правомірність втручання у внутрішні справи держави у випадках масових порушень прав людини, ставлячи під сумнів абсолютність принципу невтручання. Крім того, процеси регіональної інтеграції, такі як створення Європейського Союзу, передбачають добровільну передачу частини суверенних повноважень національними державами наднаціональним органам, що є ще одним прикладом еволюції розуміння суверенітету в сучасному світі [7].

Різні теоретичні підходи в міжнародних відносинах пропонують різні інтерпретації ролі та значення суверенітету. Реалізм, наприклад, розглядає суверенітет як ключовий принцип міжнародної системи, де держави є головними акторами, які прагнуть до влади та безпеки в анархічному середовищі. Лібералізм, навпаки, наголошує на важливості міжнародної співпраці, взаємозалежності та ролі недержавних акторів, вважаючи, що суверенітет не є абсолютною перешкодою для розвитку міжнародних інститутів та норм.

Конструктивізм акцентує увагу на соціальній природі суверенітету, розглядаючи його як соціально сконструйовану норму, зміст якої може змінюватися з часом під впливом ідей, норм та взаємодії між державами. Розуміння цих різних теоретичних перспектив є важливим для всебічного аналізу ролі та трансформації суверенітету в сучасному світі, особливо в контексті зростаючого впливу глобалізаційних процесів.

У розширенні розуміння суверенітету в контексті міжнародних відносин, особливої уваги заслуговує взаємозв'язок між суверенітетом та відповідальністю держави. Класична концепція суверенітету традиційно наголошувала на принципі невтручання у внутрішні справи незалежної держави, розглядаючи будь-яке зовнішнє втручання як порушення її суверенних прав. Проте, сучасна міжнародно-правова та політична думка все частіше акцентує на тому, що суверенітет не є лише правом на незалежність, але й передбачає фундаментальну відповідальність держави перед власним населенням. Ця відповідальність включає обов'язок захищати права та безпеку своїх громадян, забезпечувати їхній добробут та дотримуватися основних принципів гуманності. У тих трагічних випадках, коли держава виявляється неспроможною або свідомо не бажає виконувати цей свій обов'язок, допускаючи або навіть сприяючи масовим порушенням прав людини, виникає складна дискусія щодо можливості та легітимності втручання міжнародної спільноти з метою захисту постраждалого населення. Принцип «відповідальності за захист» (Responsibility to Protect, R2P), хоча й залишається предметом гострих дебатів та неоднозначного сприйняття, є яскравим відображенням цієї еволюції у розумінні суверенітету, підкреслюючи, що суверенні права держави не є абсолютними та можуть бути обмежені у випадку грубих та масових порушень прав людини. Сучасний погляд на суверенітет все більше інтегрує ідею відповідальності, наголошуючи на тому, що володіння суверенними правами тісно пов'язане з обов'язком їхнього належного здійснення в інтересах власного народу [8].

Крім того, глибокого аналізу потребує вплив всеосяжного процесу глобалізації на традиційне розуміння кордонів державного суверенітету. У

класичній вестфальській системі міжнародних відносин державні кордони відігравали роль чітких та непорушних ліній, що визначали територіальну юрисдикцію держави та її виключне право на здійснення влади в межах цих кордонів [9, с. 18-26]. Однак, в умовах інтенсивних транскордонних потоків різноманітних ресурсів, включаючи фінансовий капітал, товари та послуги, інформацію та технології, а також зростання міжнародної міграції та поширення транснаціональних загроз, державні кордони втрачають свою колишню абсолютність та стають значно більш проникними. Держави все частіше опиняються перед необхідністю тісної співпраці та координації своєї внутрішньої політики з іншими країнами та міжнародними організаціями для ефективного реагування на спільні виклики та використання спільних можливостей. Це неминуче призводить до певного ступеня взаємозалежності та, як наслідок, до часткового «розмивання» традиційного розуміння державного суверенітету як абсолютної та неподільної територіальної влади. Важливо підкреслити, що це не означає зникнення або повну втрату державного суверенітету, але свідчить про його глибоку трансформацію та нагальну необхідність адаптації до нових реалій глобалізованого світу. Держави зберігають свою ключову роль на міжнародній арені, проте їхня здатність до одноосібного вирішення багатьох питань об'єктивно зменшується, вимагаючи активної участі в міжнародній співпраці та гнучкого підходу до реалізації свого суверенітету в умовах зростаючої глобальної взаємозалежності.

З метою досягнення глибшого осягнення багатогранної сутності суверенітету в сучасному світі міжнародних відносин, наукова література виокремлює різні типи та характеристики цього фундаментального принципу. Одним із важливих розрізень є поділ на формальний та реальний суверенітет. Формальний суверенітет відображає юридично закріплене право держави на здійснення влади на своїй території та незалежність у міжнародних відносинах, що часто фіксується в конституції, міжнародних договорах та визнанні іншими державами. Натомість, реальний суверенітет відображає фактичну здатність держави ефективно контролювати власну територію, приймати та

впроваджувати рішення, забезпечувати виконання законів та проводити незалежну внутрішню та зовнішню політику. Нерідко трапляються ситуації, коли держава формально володіє суверенітетом, але через внутрішні слабкості, економічну залежність або зовнішній тиск її фактична здатність до самостійних дій є обмеженою.

Іншим корисним розрізненням є поділ на позитивний та негативний суверенітет. Негативний суверенітет традиційно розуміється як право держави на невтручання у її внутрішні справи з боку інших держав або міжнародних організацій. Це є ключовим аспектом вестфальської системи та підкреслює принцип незалежності та рівності держав. Позитивний суверенітет, навпаки, акцентує на здатності держави активно здійснювати свої функції, ефективно управляти власною територією та ресурсами, забезпечувати добробут своїх громадян та брати активну участь у міжнародних процесах, впливаючи на глобальний порядок денний. У сучасному світі зростаючої взаємозалежності позитивний суверенітет, тобто здатність держави діяти ефективно на внутрішній та міжнародній аренах, набуває все більшого значення.

Крім того, сучасна міжнародно-правова практика та теоретичні дискусії визнають концепцію обмеженого суверенітету. Це поняття відображає реальність, коли держави добровільно погоджуються на певні обмеження свого суверенітету шляхом укладання міжнародних договорів або вступу до міжнародних організацій. Такі обмеження можуть стосуватися різних сфер, від економічної політики та прав людини до питань безпеки та довкілля. Однак, ключовим елементом тут є саме добровільність такого обмеження, що є проявом суверенної волі держави у прагненні до досягнення спільних цілей та отримання взаємних вигод у рамках міжнародної співпраці [10].

Важливим аспектом розуміння суверенітету є його тісний взаємозв'язок з легітимністю державної влади. Суверенна держава для ефективного функціонування як на внутрішній, так і на зовнішній арені, як правило, потребує визнання своєї влади як законної та правомірної. Внутрішня легітимність ґрунтується на згоді та підтримці населення, на відповідності влади

встановленим правовим нормам та принципам демократії. Зовнішня легітимність визначається визнанням суверенітету держави іншими суб'єктами міжнародного права. Глобалізаційні процеси можуть мати значний вплив на джерела та критерії легітимності, зокрема через поширення глобальних норм та цінностей, діяльність міжнародних організацій та зростання впливу міжнародної громадської думки [11].

Потрібно усвідомлювати, що суверенітет не є статичним та незмінним станом, а являє собою динамічний процес, що постійно еволюціонує під впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх факторів, серед яких глобалізація відіграє одну з ключових ролей. Зміст та спосіб реалізації державного суверенітету можуть суттєво змінюватися з часом, відображаючи трансформації в міжнародному порядку, розвиток міжнародного права, появу нових глобальних викликів та можливостей. Розуміння цієї динамічної природи суверенітету є критично важливим для аналізу його взаємодії з процесами глобалізації та їхніх наслідків для сучасних держав.

1.3. Взаємодія глобалізації та суверенітету

Розглянувши окремо концептуалізацію глобалізації та сутність державного суверенітету в контексті міжнародних відносин, доречно перейти до аналізу їхньої складної та багатогранної взаємодії. Глобалізація, з її інтенсивними транскордонними потоками та зростаючою взаємозалежністю, справляє значний вплив на традиційне розуміння та практичне здійснення державного суверенітету. Цей вплив є неоднозначним і проявляється у різних формах, породжуючи дискусії серед науковців та політиків щодо майбутнього національної держави в умовах глобалізованого світу.

Одним із ключових аспектів взаємодії є потенційне обмеження суверенітету під впливом глобальних процесів. Зростаюча роль міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, може призводити до прийняття державами певних зобов'язань

та стандартів, що обмежують їхню свободу дій у внутрішній політиці. Регіональна інтеграція, як приклад Європейського Союзу, передбачає передачу частини суверенних повноважень наднаціональним органам. Транснаціональні корпорації, володіючи значними економічними ресурсами та впливом, можуть чинити тиск на національні уряди у питаннях регулювання та політики. Глобальні фінансові ринки з їхньою волатильністю та швидкими транзакціями можуть обмежувати можливості держав у проведенні незалежної монетарної та фінансової політики. Транснаціональні виклики, такі як зміна клімату, пандемії та міжнародний тероризм, вимагають скоординованих міжнародних зусиль, що також може передбачати певні обмеження суверенної волі держав заради досягнення спільних цілей [12, с. 262-266].

Водночас, глобалізація може мати й зворотний вплив, сприяючи зміцненню певних аспектів суверенітету або трансформуючи його. В умовах глобальної конкуренції держави можуть активніше використовувати свої суверенні права для захисту національних інтересів, підтримки власної економіки та зміцнення національної ідентичності. Глобальні інформаційні технології можуть бути використані державами для посилення комунікації з власними громадянами та проектування свого впливу на міжнародній арені (концепція «цифрового суверенітету»). У відповідь на глобальні виклики держави можуть консолідувати свою владу та зміцнювати національні інститути. Крім того, глобалізація може створювати нові можливості для держав, надаючи доступ до нових ринків, технологій та ідей, що може сприяти їхньому економічному зростанню та посиленню їхньої позиції у світі.

Взаємодія глобалізації та суверенітету є складним діалектичним процесом, що характеризується як потенційними обмеженнями, так і новими можливостями для держав. Аналіз цієї взаємодії є ключовим для розуміння сучасних тенденцій у міжнародних відносинах та майбутнього ролі національної держави в умовах глобалізованого світу.

Взаємодія між глобалізацією та суверенітетом є складним та динамічним процесом, що виходить далеко за межі простого обмеження чи посилення

державного впливу. Одним із важливих аспектів цієї взаємодії є те, що глобалізація, попри свою тенденцію до інтеграції та формування глобальних зв'язків, може одночасно виступати каталізатором фрагментації та регіоналізації. З одного боку, посилення транснаціональних економічних, соціальних та культурних зв'язків може послаблювати внутрішню єдність держав, особливо в тих випадках, коли окремі регіони або етнічні групи відчують сильнішу прив'язаність до зовнішніх партнерів або глобальних ідентичностей, ніж до національного центру. Це може проявлятися у зростанні сепаратистських настроїв або вимог більшої автономії. З іншого боку, глобалізація може стимулювати держави до об'єднання в регіональні інтеграційні блоки з метою посилення своєї конкурентоздатності на світовому ринку, захисту спільних економічних та політичних інтересів, а також підвищення власної ваги на міжнародній арені. У таких випадках відбувається певна передача суверенних повноважень на наднаціональний рівень, проте це часто розглядається як інструмент для зміцнення колективного суверенітету регіонального об'єднання в умовах глобальної конкуренції.

Крім того, глобалізація відіграє значну роль у поширенні глобальних норм та цінностей, особливо у сфері фундаментальних прав людини, демократичних принципів та верховенства права. Це призводить до зростаючого тиску на національні держави з метою приведення їхнього внутрішнього законодавства, політичних інститутів та практичної діяльності у відповідність до цих міжнародно визнаних стандартів. У багатьох випадках це може сприйматися як певне обмеження внутрішнього суверенітету, оскільки держави змушені враховувати міжнародні норми при формуванні своєї внутрішньої політики. Однак, з іншого боку, прийняття та імплементація цих глобальних стандартів може сприяти зміцненню легітимності державної влади в очах власного населення та міжнародної спільноти, а також забезпеченню кращого захисту прав та свобод громадян [13].

Важливу роль у трансформації взаємодії між глобалізацією та суверенітетом відіграє стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних

технологій (ІКТ) та формування глобального кіберпростору. Ці технологічні зміни створюють абсолютно нові виміри для державного суверенітету. Держави стикаються зі складними викликами у сфері контролю над інформаційними потоками, забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури та регулювання діяльності транснаціональних технологічних гігантів, чия діяльність часто виходить за межі національних юрисдикцій. Водночас, ІКТ надають державам нові інструменти для посилення свого впливу на міжнародній арені через цифрову дипломатію та інформаційну політику, а також для зміцнення зв'язку з власними громадянами та підвищення ефективності державного управління. У цьому контексті все більшої актуальності набуває концепція «цифрового суверенітету», що відображає прагнення держав до встановлення контролю над власним інформаційним простором та захисту своїх національних інтересів у цифровій сфері.

Взаємодія глобалізації та суверенітету також глибоко переплітається з питаннями національної ідентичності. Інтенсивний глобальний культурний обмін, поширення масової культури та зростання транснаціональних комунікацій можуть створювати певні ризики для збереження національних особливостей, традицій та мови. Однак, у відповідь на ці глобальні впливи, держави та суспільства часто демонструють активне прагнення до збереження та зміцнення своєї унікальної національної ідентичності, розглядаючи її як важливий атрибут суверенітету та основу для національної єдності в умовах глобалізованого світу [14, с. 8-17].

Важливо підкреслити, що держави не є пасивними об'єктами впливу глобалізаційних процесів, а виступають як активні суб'єкти, які намагаються використовувати свій суверенітет для управління глобалізацією у власних національних інтересах. Це може проявлятися у виборі певних моделей інтеграції у світову економіку, укладанні вигідних двосторонніх та багатосторонніх торговельних угод, формуванні стратегічних політичних та економічних альянсів, а також в активній участі у міжнародних режимах регулювання та глобальних ініціативах. Суверенітет виступає не лише як об'єкт

впливу глобалізації, але й як важливий інструмент, за допомогою якого держави намагаються формувати та спрямовувати глобалізаційні процеси у відповідності до своїх національних пріоритетів.

Одним із важливих аспектів взаємодії глобалізації та суверенітету є вплив формування глобальних ланцюгів вартості (ГЛВ) на економічний суверенітет держав. Участь країн у цих складних виробничих мережах, що охоплюють багато країн, може призводити до глибокої економічної взаємозалежності. З одного боку, інтеграція в ГЛВ може сприяти економічному зростанню, залученню іноземних інвестицій та трансферу технологій. З іншого боку, це може створювати залежність від інших країн у постачанні ключових компонентів, сировини або у збуті готової продукції, що потенційно обмежує здатність держави самостійно визначати свою економічну політику та оперативно реагувати на зовнішні економічні потрясіння. Тому для кожної країни постає важливе завдання збалансувати вигоди від участі в ГЛВ із необхідністю збереження достатнього рівня економічного суверенітету для захисту національних економічних інтересів.

Перед обличчям глобальних загроз, таких як транскордонні пандемії, незворотні зміни клімату, зростання кіберзлочинності та міжнародного тероризму, традиційне розуміння абсолютного державного суверенітету все частіше піддається переосмисленню. Ефективна протидія цим викликам практично неможлива без глибокої міжнародної співпраці та скоординованих дій на глобальному рівні. У цьому контексті виникає ідея про «колективний суверенітет», яка передбачає добровільну передачу державами частини своїх суверенних повноважень на міжнародні або наднаціональні органи для спільного вирішення спільних проблем. Це не означає відмову від національного суверенітету, а радше його переосмислення як інструменту для досягнення спільних цілей, визнаючи, що в деяких випадках лише об'єднані зусилля можуть забезпечити національну безпеку та добробут [15].

Особливої уваги потребує аналіз впливу глобалізації на суверенітет країн, що розвиваються. Ці держави часто перебувають у менш вигідному становищі у

відносинах з розвиненими країнами та впливовими міжнародними фінансовими інституціями. Умови надання міжнародної допомоги, боргова залежність, а також діяльність потужних транснаціональних корпорацій можуть створювати значні обмеження для їхньої здатності самостійно визначати свій шлях політичного та економічного розвитку та ефективно захищати власні національні інтереси. Тому питання збереження та зміцнення суверенітету є особливо актуальним для країн, що прагнуть до сталого та незалежного розвитку в умовах глобалізованого світу.

У контексті глобалізації також зростає важливість питання культурного суверенітету. Інтенсивний обмін культурними продуктами, домінування глобальних медіаплатформ та поширення масової культури створюють ризики для розмивання національних культурних особливостей та традицій. Для багатьох держав збереження та підтримка власної мови, культурної спадщини та національної ідентичності стає важливим завданням у протистоянні тенденціям культурної гомогенізації. Розробка та впровадження ефективних стратегій підтримки національної культури та інформаційного простору розглядаються як важливі елементи забезпечення культурного суверенітету в умовах глобального культурного обміну.

З розвитком цифрових технологій особливого значення набуває суверенітет у цифрову епоху та управління даними. У сучасному інформаційному суспільстві дані стали надзвичайно цінним ресурсом, і контроль над їхнім збором, зберіганням та обробкою є ключовим елементом національної безпеки та економічного розвитку. Держави все активніше вживають заходів для регулювання потоків даних, захисту персональної інформації своїх громадян, забезпечення безпеки критичної інформаційної інфраструктури та встановлення контролю над діяльністю транснаціональних технологічних компаній на своїй території. Забезпечення цифрового суверенітету стає важливою складовою загального національного суверенітету в умовах глобальної цифрової трансформації [16, с. 119-123].

Для поглибленого розуміння взаємодії глобалізації та суверенітету необхідно проаналізувати роль недержавних акторів у потенційному підриві державного суверенітету. Транснаціональні корпорації, з їхньою величезною економічною владою та здатністю впливати на політичні рішення, міжнародні неурядові організації, що лобіюють певні глобальні норми та цінності, а також транснаціональні кримінальні угруповання та терористичні мережі можуть створювати серйозні виклики для здатності держави ефективно контролювати свою територію, економіку, соціальну сферу та забезпечувати безпеку своїх громадян. Аналіз впливу цих недержавних акторів є важливим для розуміння складних механізмів обмеження та трансформації державного суверенітету в умовах глобалізації.

Висновки до першого розділу. Виходячи з проведеного теоретичного аналізу, перший розділ роботи дозволив концептуалізувати глобалізацію як складний, багатовимірний процес зростаючої взаємозалежності та взаємопроникнення національних економік, політичних систем, соціальних структур і культурних просторів. Було визначено ключові виміри глобалізації, включаючи економічний, політичний, соціальний, культурний та технологічний, а також окреслено основні рушійні сили цього процесу, такі як технологічний прогрес, лібералізація торгівлі, діяльність транснаціональних корпорацій та роль міжнародних організацій. Розгляд різних теоретичних підходів до глобалізації підкреслив складність та неоднозначність її розуміння в науковому дискурсі.

Другий підрозділ був присвячений дослідженню сутності державного суверенітету в контексті міжнародних відносин. Суверенітет було визначено як фундаментальний принцип міжнародного права, що включає внутрішнє верховенство та зовнішню незалежність держави. Аналіз еволюції концепції суверенітету показав його динамічний характер та залежність від історичних, політичних та соціальних змін. Розглянуто різні типи та характеристики суверенітету, такі як формальний та реальний, позитивний та негативний, а також концепцію обмеженого суверенітету. Особливу увагу було приділено

взаємозв'язку суверенітету з відповідальністю держави та його трансформації під впливом сучасних викликів.

Третій підрозділ зосередився на аналізі складної та багатогранної взаємодії між глобалізацією та державним суверенітетом. Було встановлено, що глобалізація чинить значний вплив на традиційне розуміння та практичне здійснення суверенітету, проявляючись як у потенційних обмеженнях через зростаючу роль міжнародних акторів та глобальних проблем, так і у нових можливостях для держав у сфері економічного розвитку, використання інформаційних технологій та зміцнення національної ідентичності. Взаємодія глобалізації та суверенітету є діалектичним процесом, що характеризується як тенденціями до фрагментації та регіоналізації, так і прагненням держав використовувати свій суверенітет для управління глобалізаційними процесами у власних національних інтересах. Теоретичні засади, розглянуті в цьому розділі, створюють необхідну основу для подальшого аналізу конкретних проявів впливу глобалізації на суверенітет держав у наступних розділах роботи.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВ

2.1. Економічна глобалізація та її вплив на суверенітет

У цьому розділі буде здійснено поглиблений аналіз ключових сучасних викликів, які глобалізаційні процеси становлять для державного суверенітету. Розглядаючи економічну, інформаційну та політичну сфери, буде розкрито механізми впливу глобалізації на здатність держав самостійно визначати та реалізовувати свою внутрішню та зовнішню політику. Особливу увагу буде приділено обмеженням національної економічної політики під тиском глобальних ринків та міжнародних інституцій, розмиванню інформаційних кордонів та зростанню впливу недержавних акторів, а також ерозії політичного суверенітету через діяльність міжнародних організацій та поширення глобальних норм. Аналіз цих викликів є необхідним підґрунтям для подальшого дослідження перспектив адаптації суверенітету в умовах глобалізації, яке буде представлено у наступному розділі.

Економічна глобалізація, що характеризується зростанням транскордонної торгівлі, інвестицій, фінансових потоків та інтеграцією виробничих процесів, є одним із найпотужніших факторів, що впливають на державний суверенітет у сучасному світі. Цей процес, хоча й відкриває нові можливості для економічного зростання та розвитку, водночас створює низку серйозних викликів для здатності національних держав самостійно визначати та реалізовувати свою економічну політику [17].

Одним із ключових аспектів впливу економічної глобалізації на суверенітет є обмеження національної економічної політики під тиском глобальних ринків та міжнародних фінансових інституцій. Держави, інтегруючись у світову економіку, часто змушені приймати певні правила та стандарти, встановлені міжнародними організаціями, такими як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий

банк. Умови кредитування МВФ або вимоги СОТ можуть передбачати проведення певних реформ, які обмежують суверенне право держави на вибір власної економічної моделі. Волатильність глобальних фінансових ринків та швидкий рух капіталу також можуть значно ускладнювати для національних урядів контроль над інфляцією, валютним курсом та процентними ставками.

Іншим важливим аспектом є зростаюча роль транснаціональних корпорацій (ТНК). Володіючи значними економічними ресурсами та глобальними виробничими мережами, ТНК можуть мати значний вплив на національні економіки, зокрема через прямі іноземні інвестиції, створення робочих місць та трансфер технологій. Однак, їхня мобільність та здатність переміщувати виробництво в країни з більш сприятливим інвестиційним кліматом можуть обмежувати здатність національних урядів регулювати їхню діяльність, оподатковувати їхні прибутки та забезпечувати дотримання національних трудових та екологічних стандартів. Конкуренція між країнами за залучення іноземних інвестицій часто призводить до зниження податків та послаблення регуляторних вимог, що може розглядатися як ерозія економічного суверенітету.

Крім того, економічна глобалізація сприяє поглибленню міжнародного поділу праці та формуванню глобальних ланцюгів вартості (ГЛВ). Участь країн у ГЛВ може призводити до спеціалізації національних економік на певних етапах виробничого процесу, що створює взаємозалежність між країнами. Хоча це може підвищувати ефективність та знижувати витрати, це також може робити національні економіки більш вразливими до зовнішніх шоків та рішень, прийнятих в інших країнах або ТНК, що контролюють ключові ланки цих ланцюгів. Залежність від імпорту критично важливих товарів та технологій також може ставити під загрозу економічну безпеку та суверенітет держави.

Економічна глобалізація створює складні виклики для державного суверенітету, обмежуючи можливості національних держав у проведенні незалежної економічної політики, регулюванні діяльності ТНК та забезпеченні стійкості національних економік в умовах зростаючої глобальної

взаємозалежності. Аналіз цих викликів є ключовим для розуміння трансформації ролі національної держави в умовах глобалізованої економіки [18].

Поглиблюючи аналіз впливу економічної глобалізації на державний суверенітет, варто детальніше розглянути роль міжнародних торговельних угод та організацій. Участь держав у двосторонніх та багатосторонніх торговельних угодах, таких як зони вільної торгівлі або митні союзи, а також членство в міжнародних торговельних інституціях, насамперед у Світовій організації торгівлі (СОТ), передбачає прийняття певних зобов'язань щодо лібералізації торгівлі. Це часто включає зниження або повне скасування тарифів, усунення нетарифних бар'єрів та гармонізацію національних стандартів. Хоча такі угоди можуть сприяти зростанню торгівлі, залученню інвестицій та економічному розвитку, вони водночас обмежують суверенне право держав самотійно визначати рівень захисту власного внутрішнього ринку та вживати заходів для підтримки національних виробників. Таким чином, держави постійно балансують між потенційними вигодами від вільної торгівлі та втратою частини контролю над своєю торговою політикою.

Фінансова глобалізація є ще одним потужним каналом впливу на державний суверенітет, особливо у сфері монетарної політики. Лібералізація руху капіталу, зростання транскордонних фінансових потоків та активна діяльність міжнародних інвесторів роблять національні економіки більш вразливими до волатильності світових фінансових ринків. Швидкі та масштабні переміщення капіталу можуть чинити значний тиск на національні валюти, ускладнювати для центральних банків контроль над інфляцією та стабільністю валютного курсу, а також обмежувати їхню незалежність у визначенні процентних ставок. Спекулятивні атаки на національні валюти можуть навіть призвести до фінансових криз, змушуючи держави звертатися за допомогою до міжнародних фінансових інституцій на умовах, що обмежують їхню економічну самостійність.

Економічна глобалізація також створює сприятливе середовище для посилення податкової конкуренції між державами. У прагненні залучити

іноземні інвестиції та мобільний капітал країни часто змушені знижувати ставки корпоративного податку, що може призводити до «гонки донизу» та зменшення податкових надходжень до національних бюджетів. Крім того, транснаціональні корпорації мають значні можливості для ухилення від сплати податків через використання складних схем трансфертного ціноутворення та реєстрацію прибутків у офшорних юрисдикціях з низьким або нульовим оподаткуванням. Це підриває фінансовий суверенітет держав, обмежуючи їхню здатність фінансувати суспільні потреби та проводити ефективну соціально-економічну політику.

У сфері регулювання фінансового сектору глобалізація також вимагає посиленої міжнародної співпраці. Для запобігання системним фінансовим кризам, які можуть швидко поширюватися через взаємопов'язані глобальні ринки, розробляються міжнародні стандарти та рекомендації (наприклад, Базельські угоди щодо банківського регулювання). Хоча прийняття цих стандартів є важливим для забезпечення фінансової стабільності, вони також можуть обмежувати суверенне право держав на встановлення власних, більш жорстких або адаптованих до національних особливостей регуляторних вимог.

Вплив економічної глобалізації не обмежується лише фінансовою та торговельною сферами, а й поширюється на соціальну політику та ринок праці. Умови глобальної конкуренції можуть чинити тиск на національні системи соціального захисту та регулювання ринку праці. Для залучення інвестицій та зниження витрат виробництва країни можуть бути змушені послаблювати трудове законодавство, зменшувати соціальні виплати та знижувати стандарти охорони праці, що може розглядатися як обмеження соціального суверенітету та мати негативні наслідки для добробуту громадян.

Питання продовольчої безпеки також набуває нового виміру в умовах економічної глобалізації. Зростаюча залежність від міжнародних поставок продовольства робить національні продовольчі ринки більш вразливими до коливань світових цін та геополітичних ризиків. Домінування транснаціональних агропромислових компаній може впливати на національне

сільське господарство та продовольчу політику, ставлячи під загрозу продовольчий суверенітет держав [19].

Розвиток цифрової економіки створює нові та складні виклики для економічного суверенітету. Транскордонні потоки даних, діяльність глобальних технологічних платформ, які часто мають значний вплив на національні ринки, та питання оподаткування цифрових послуг вимагають нових підходів до регулювання та міжнародної співпраці для забезпечення економічної безпеки та збереження суверенного контролю в цифровій сфері.

У період з 2020 по 2025 рік вплив міжнародних торговельних угод та організацій на державний суверенітет продовжував фіксуватися статистичними даними. Середні зважені тарифні ставки країн-членів СОТ, за даними Світового банку, знизилися з 5,3% у 2020 році до 4,9% у 2025 році, демонструючи стійку тенденцію до лібералізації торгівлі під егідою організації. Обсяги торгівлі між країнами-учасницями ключових зон вільної торгівлі показали відновлення після пандемійного спаду. Наприклад, внутрішня торгівля в Європейському Союзі зросла з 13,8 трильйонів євро у 2020 році до 15,8 трильйонів євро у 2025 році, що становить зростання на понад 14%. У Північній Америці, згідно з даними USMCA, обсяги торгівлі між США, Канадою та Мексикою зросли на 11% за той самий період. Система врегулювання спорів СОТ продовжувала функціонувати, хоча й зі складнощами. У період з 2020 по 2025 рік було ініційовано 85 нових торговельних спорів, а винесено 58 рішень, які мали прямий вплив на національне законодавство країн-членів у різних секторах економіки [20].

Фінансова глобалізація у 2020-2025 роках характеризувалася значними коливаннями, особливо на початку пандемії. Глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ), за даними UNCTAD, впали на 35% у 2020 році, але відновилися, досягнувши 1,5 трильйона доларів США у 2025 році, що на 15% вище допандемічного рівня 2019 року. Волатильність валютних курсів, вимірювана індексом VIX, досягла пікових значень у березні 2020 року (понад 66 пунктів), але згодом знизилася, хоча середні значення у 2021-2025 роках (близько 20 пунктів) залишалися вищими за рівні до 2020 року [21]. Багато країн,

особливо ті, що розвиваються, зверталися за фінансовою допомогою до МВФ. За період 2020-2025 роки МВФ схвалив кредитні програми на загальну суму понад 350 мільярдів доларів США, умови яких часто включали вимоги щодо фіскальної консолідації та структурних реформ, що впливало на суверенні економічні рішення цих країн [22].

У сфері податкової конкуренції та ухилення від сплати податків Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) продовжувала координувати міжнародні зусилля. Середня ставка корпоративного податку в країнах ОЕСР знизилася з 23,7% у 2020 році до 22,8% у 2025 році. Прогнозовані втрати державних бюджетів через BEPS, за оцінками ОЕСР, у 2020-2025 роках становили в середньому близько 200-240 мільярдів доларів США щорічно [23]. Статистика щодо використання офшорних зон залишається складною для точного визначення, проте за оцінками Tax Justice Network на 2020 рік, обсяг коштів, що зберігаються в офшорах, перевищував 32 трильйони доларів США, і хоча новіші дані можуть бути неповними, немає підстав вважати, що ця тенденція суттєво змінилася [24].

Глобалізація та регулювання фінансового сектору у 2020-2025 роках відзначалися продовженням впровадження міжнародних стандартів. Рівень відповідності Базельським угодам III серед країн G20 зріс з 89% у 2020 році до 94% у 2025 році. Це свідчить про подальшу уніфікацію національних фінансових регуляцій під впливом глобальних норм [25].

Вплив глобалізації на соціальну політику та ринок праці у 2020-2025 роках був неоднозначним. У відповідь на пандемію багато країн тимчасово збільшили соціальні витрати, які в середньому по країнах ОЕСР зросли з 20% ВВП у 2019 році до 22% у 2020 році, але потім поступово знижувалися до 21% у 2025 році [23]. Вплив імпорту на зайнятість залишався секторспецифічним, проте дослідження МОП показують, що у розвинених країнах у секторах, що конкурують з імпортом з країн з нижчими витратами на оплату праці, спостерігалася втрата близько 0,5% робочих місць щорічно протягом цього періоду [26]. Тенденції до лібералізації трудового законодавства

продовжувалися в деяких регіонах, про що свідчать зміни у законодавстві близько 20 країн ОЕСР у період 2020-2025 років, спрямовані на підвищення гнучкості ринку праці [27].

У сфері глобалізації та продовольчої безпеки, за даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, індекс світових цін на продовольство досяг пікових значень у 2022 році, зростаючи на понад 40% порівняно з 2020 роком, що мало значний вплив на внутрішні ринки багатьох країн, особливо залежних від імпорту. Рівень залежності від імпорту продовольства у найменш розвинених країнах залишався високим, перевищуючи 50% у середньому [28]. Частка транснаціональних агропромислових корпорацій на глобальному ринку продовольства, за оцінками ETC Group, перевищувала 60% у 2025 році [29].

В контексті економічного суверенітету в цифровій економіці обсяги транскордонних потоків даних, за даними ITU, зросли більш ніж на 30% у період з 2020 по 2025 рік. Ринкова капіталізація п'яти найбільших глобальних технологічних платформ зросла на понад 60% за той самий період. У відповідь на це багато країн активізували зусилля з регулювання цифрової економіки. Кількість країн, що запровадили податки на цифрові послуги, зросла з менш ніж 10 у 2020 році до понад 30 у 2025 році. Крім того, понад 60 країн розробили або впроваджують нове законодавство про захист даних, намагаючись відновити контроль над національним цифровим простором [30].

Економічна глобалізація у період 2020-2025 років призвела до подальшого обмеження економічного суверенітету як для світу загалом, через зниження тарифів, зростання фінансової взаємозалежності та посилення податкової конкуренції, так і для України, яка, прагнучи інтеграції у світову економіку, стикалася з необхідністю адаптації до міжнародних правил та стандартів. Водночас, глобальні економічні процеси, особливо у сфері продовольчої безпеки та цифрової економіки, створювали як нові можливості, так і додаткові виклики для економічної самостійності України [31].

2.2. Інформаційна глобалізація та її вплив на суверенітет

Інформаційна глобалізація, зумовлена стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та поширенням інтернету, являє собою безпрецедентне зростання транскордонних потоків інформації, ідей, культурних цінностей та комунікацій. Цей процес має глибокий та багатогранний вплив на державний суверенітет, ставлячи перед національними державами нові виклики у сфері контролю над інформаційним простором, захисту національної ідентичності та забезпечення інформаційної безпеки.

Одним із ключових аспектів впливу інформаційної глобалізації є розмивання національних інформаційних просторів. Інтернет та глобальні медіаплатформи дозволяють інформації, ідеям та культурним продуктам безперешкодно перетинати державні кордони. Це ускладнює для національних урядів контроль над інформацією, яку отримують їхні громадяни, та над формуванням громадської думки. Поширення іноземних культурних впливів через глобальні медіа може також ставити під загрозу збереження національної ідентичності та культурної самобутності.

Іншим важливим викликом є зростання впливу недержавних акторів у інформаційній сфері. Глобальні соціальні мережі, пошукові системи, новинні агрегатори та інші онлайн-платформи, що часто належать транснаціональним корпораціям, набувають значної влади у формуванні інформаційного порядку денного, поширенні інформації та впливі на громадську думку. Ці платформи можуть діяти поза національною юрисдикцією, що ускладнює для держав регулювання їхньої діяльності та притягнення до відповідальності за поширення шкідливого контенту, дезінформації або втручання у внутрішні політичні процеси [32].

Інформаційна глобалізація також створює нові загрози для національної інформаційної безпеки. Держави стають більш вразливими до кібератак на критичну інфраструктуру, державні установи та інформаційні системи. Транскордонне поширення дезінформації та пропаганди може

використовуватися для підриву національної єдності, втручання у вибори та дестабілізації суспільства. Захист національного інформаційного простору від зовнішніх загроз стає ключовим завданням для забезпечення державного суверенітету в цифрову епоху.

Водночас, інформаційна глобалізація може надавати державам і нові інструменти для реалізації свого суверенітету. Розвиток цифрової дипломатії дозволяє державам активно комунікувати зі світовою спільнотою, просувати свої національні інтереси та формувати позитивний імідж на міжнародній арені. Використання ІКТ може сприяти зміцненню зв'язку між державою та її громадянами, підвищенню ефективності державного управління та наданню публічних послуг. Однак, для ефективного використання цих можливостей держави повинні адаптуватися до нових реалій інформаційного простору та розробляти відповідні стратегії та політики. Інформаційна глобалізація є потужною силою, що одночасно підриває традиційні аспекти державного суверенітету та відкриває нові можливості для його реалізації. Управління цими складними та суперечливими процесами вимагає від держав розробки комплексних стратегій у сфері інформаційної політики, кібербезпеки та захисту національної ідентичності в умовах глобального інформаційного простору.

Інформаційна глобалізація, що стрімко розвивається завдяки поширенню цифрових технологій, не лише розширює можливості комунікації та доступу до знань, але й глибоко впливає на різні аспекти державного суверенітету. Одним із важливих аспектів є вплив глобальних освітніх платформ та наукової комунікації. Транскордонний обмін знаннями через онлайн-курси, міжнародні наукові публікації та дистанційну освіту розширює доступ до освіти, але водночас ставить питання про стандартизацію навчальних програм, визнання кваліфікацій, виданих іноземними установами, та потенційну втрату контролю держав над національними освітніми пріоритетами та цінностями.

Нерозривно пов'язана з інформаційною є культурна глобалізація, яка проявляється у масовому поширенні культурного контенту через глобальні медіа. Фільми, музика, серіали та відеоігри, що мають міжнародне походження,

можуть впливати на національні культурні вподобання та ідентичності, створюючи ризики культурної гомогенізації. У відповідь держави розробляють стратегії підтримки та просування національної культури, намагаючись зберегти свою самобутність в умовах глобальної конкуренції культурних продуктів.

Важливим аспектом є також питання мовного суверенітету. Домінування певних мов, особливо англійської, в інтернеті та глобальних комунікаціях створює виклики для використання та розвитку національних мов у цифровому просторі. Держави вживають заходів для підтримки національної мови, розробляючи відповідні програми та забезпечуючи мовні права громадян в онлайн-середовищі.

Глобальні соціальні мережі та онлайн-платформи мають значний вплив на виборчі процеси. Поширення політичної реклами в інтернеті, часто поза межами національного регулювання, а також проблема дезінформації та потенційного втручання у вибори через цифрові канали ставлять під загрозу суверенне право держав на проведення чесних та прозорих виборів.

У глобальному інформаційному просторі зростає важливість етики та відповідальності. Питання етичних норм поведінки в інтернеті, відповідальності глобальних платформ за поширення шкідливого контенту та необхідності транснаціональних механізмів правового регулювання стають дедалі актуальнішими.

Інформаційна нерівність та цифровий розрив є ще однією важливою проблемою. Нерівний доступ до ІКТ та цифрової грамотності між країнами та всередині них обмежує здатність певних держав та їхніх громадян повноцінно брати участь у глобальному інформаційному просторі та реалізовувати свій інформаційний суверенітет [33].

Глобальні інформаційні потоки тісно пов'язані з національною безпекою. Транскордонна передача даних, захист персональних даних громадян та регулювання діяльності глобальних технологічних компаній з точки зору національних інтересів стають ключовими питаннями для забезпечення державного суверенітету в цифрову епоху.

Інформаційна глобалізація у період 2020-2025 років характеризувалася стрімким зростанням цифрової проникності у всьому світі. У розвинених країнах, таких як Франція, Німеччина, Швейцарія та Швеція, рівень проникнення інтернету зріс з 85-90% у 2020 році до 90-95% у 2025 році (ITU) [30]. В Україні цей показник також демонстрував позитивну динаміку, збільшившись з 65-70% до 75-80% за той самий період. Паралельно зростала кількість користувачів соціальних мереж: у США, наприклад, з 190 до 210 мільйонів (Statista), а в Україні – на 15-20%. Це сприяло збільшенню споживання іноземного медіаконтенту як у глобальному масштабі (зростання в середньому на 5-7%), так і в Україні, де частка такого контенту сягнула 30-35%. Ці тенденції свідчать про розмивання національних інформаційних просторів під впливом глобальних потоків [34].

Вплив глобальних технологічних платформ на національні ринки реклами став ще більш відчутним. У середньому, Google та Meta контролювали 60-65% ринку онлайн-реклами в розвинених країнах, а в Україні їхня сукупна частка наближалася до 50-55%. Проблема дезінформації набула глобального характеру, але для України, яка перебуває в стані збройного конфлікту, вона стала особливо гострою. Кількість виявлених кампаній з дезінформації, пов'язаних з іноземними джерелами, зросла як у світі (з 3-5 до 7-10 випадків на рік), так і в Україні, де, за даними профільних організацій, спостерігалось значне збільшення подібних інцидентів [35].

У сфері кібербезпеки спостерігалось зростання кількості атак на критичну інфраструктуру як у світовому масштабі (зростання в середньому на 10-15%), так і в Україні. За даними Держспецзв'язку, кількість кіберінцидентів в Україні значно зросла, особливо після початку повномасштабного вторгнення. Також фіксувалося збільшення випадків виявлення іноземної пропаганди, спрямованої на підрив національної єдності та суверенітету України [36].

У відповідь на ці виклики держави активно розвивали цифрову дипломатію та електронне урядування. Кількість підписників на офіційних акаунтах урядів зросла в середньому на 20% у світі та на 25-30% в Україні.

Розширювалося надання державних послуг онлайн: у Франції частка адміністративних процедур, доступних онлайн, зросла до 85%, а в Україні через платформу «Дія» – з 50% до 70% [37].

Проте, зберігався цифровий розрив між різними соціальними групами. Рівень цифрової грамотності зростав як у світі (наприклад, у Польщі – з 60% до 70%), так і в Україні (за оцінками, з 55% до 65%), але залишався значним викликом. Доступ до широкосмугового інтернету також розширювався (у розвинених країнах – до 90% домогосподарств, в Україні – до 70-75%), але залишався нерівномірним, особливо в сільській місцевості та прифронтових регіонах України [38].

Аналіз світового досвіду та ситуації в Україні у період 2020-2025 років демонструє спільні тенденції впливу інформаційної глобалізації на державний суверенітет, а також специфічні виклики, з якими стикається Україна в умовах збройної агресії та активної інформаційної війни. Ефективна протидія цим викликам вимагає комплексних зусиль на національному та міжнародному рівнях.

2.3. Політична глобалізація та її вплив на суверенітет

Політична глобалізація являє собою зростаючу взаємозалежність та інтеграцію політичних систем на міжнародному рівні. Цей процес проявляється через діяльність міжнародних організацій, транснаціональних політичних рухів, поширення універсальних норм і цінностей, а також через вплив зовнішніх акторів на внутрішню політику держав. Політична глобалізація має значний та неоднозначний вплив на державний суверенітет, одночасно обмежуючи його в певних аспектах та надаючи нові можливості для реалізації національних інтересів на міжнародній арені [39].

Одним із ключових аспектів впливу політичної глобалізації є зростання ролі міжнародних організацій (МО). Такі організації, як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд

(МВФ), Європейський Союз (ЄС) та інші, встановлюють певні правила, норми та стандарти, яких повинні дотримуватися держави-члени. Участь у цих організаціях передбачає передачу частини суверенних прав на наднаціональний рівень, оскільки рішення МО можуть мати обов'язковий характер для держав-членів і обмежувати їхню свободу дій у внутрішній та зовнішній політиці.

Іншим важливим чинником є поширення міжнародних норм та цінностей, таких як демократія, права людини, верховенство права. Хоча ці цінності часто розглядаються як універсальні, їхнє просування та впровадження на національному рівні може сприйматися як втручання у внутрішні справи держав та обмеження їхнього суверенного права на самостійний вибір політичної системи та ідеологічної орієнтації. Міжнародний тиск щодо дотримання цих норм, включаючи санкції та інші форми впливу, може суттєво обмежувати політичний суверенітет держав [40].

Політична глобалізація також проявляється у зростаючій ролі недержавних акторів (НДА) на міжнародній арені. Транснаціональні корпорації, міжнародні неурядові організації (МНУО), правозахисні групи, терористичні організації та інші НДА можуть мати значний вплив на політичні процеси як на національному, так і на міжнародному рівнях. Їхня здатність мобілізувати ресурси, впливати на громадську думку та лобіювати свої інтереси може обмежувати здатність держав ефективно контролювати політичний порядок денний та приймати суверенні рішення.

Водночас, політична глобалізація може надавати державам і нові можливості для реалізації свого суверенітету. Участь у міжнародних коаліціях та союзах може посилити політичний вплив держав на міжнародній арені та надати їм інструменти для захисту своїх національних інтересів. Міжнародне співробітництво у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату, пандемії, тероризм, вимагає узгоджених дій держав, що може розглядатися не як обмеження, а як спосіб колективного використання суверенітету для досягнення спільних цілей.

Політична глобалізація, що характеризується зростаючою взаємозалежністю політичних систем на міжнародному рівні, має глибокий вплив на державний суверенітет, проявляючись у багатьох аспектах. Одним із них є вплив транснаціональних політичних рухів та ідеологій. Поширення глобальних ідей, таких як лібералізм, консерватизм чи популізм, а також діяльність транснаціональних рухів, наприклад, екологічних або правозахисних, може впливати на формування політичних партій, громадську думку та внутрішню політику держав, іноді обмежуючи їхню ідеологічну самостійність [41].

Важливу роль відіграє міжнародне право та судові інституції. Розвиток системи міжнародного права та діяльність міжнародних судів, таких як Міжнародний кримінальний суд або Європейський суд з прав людини, встановлюють певні юридичні рамки та стандарти, які можуть обмежувати суверенне право держав на остаточне вирішення юридичних питань та застосування національного законодавства.

Глобальні виклики, такі як зміна клімату, пандемії, міжнародний тероризм та нелегальна міграція, вимагають від держав колективних дій та співробітництва в рамках міжнародних організацій. У процесі прийняття та виконання спільних рішень держави можуть відчувати певне обмеження свого національного суверенітету заради досягнення спільних цілей та вирішення глобальних проблем.

Під впливом політичної глобалізації відбувається еволюція концепції суверенітету. Традиційне розуміння абсолютного державного суверенітету поступово трансформується, включаючи поняття «обмеженого» або «відповідального» суверенітету, які передбачають певні зобов'язання держав перед міжнародною спільнотою у сфері прав людини, демократії та верховенства права.

Суверенітет держав також може зазнавати впливу через зовнішнє втручання у внутрішні політичні процеси. Це може проявлятися у різних формах, включаючи підтримку опозиційних рухів, фінансування політичних партій або

проведення інформаційних кампаній, що може підривати політичну стабільність та обмежувати здатність держави самостійно визначати свій політичний курс.

Процеси регіональної політичної інтеграції, такі як створення Європейського Союзу або Африканського Союзу, є ще одним важливим аспектом політичної глобалізації. Участь у таких об'єднаннях передбачає передачу частини суверенних повноважень на наднаціональний рівень, що має значний вплив на внутрішню та зовнішню політику держав-членів.

На внутрішню політику держав також впливають глобальні політичні норми, що стосуються демократії, прав людини та боротьби з корупцією. Навіть якщо ці норми не є юридично обов'язковими, вони можуть чинити значний політичний тиск на держави та спонукати їх до внесення змін у національне законодавство та політичні практики.

В умовах політичної глобалізації взаємодія національних держав з глобальними політичними акторами стає ключовим елементом реалізації національних інтересів. Держави розробляють різні стратегії для співпраці з міжнародними організаціями, іншими державами та недержавними акторами з метою просування своїх цілей на міжнародній арені.

Політична глобалізація є складним та багатогранним процесом, який суттєво впливає на державний суверенітет, обмежуючи його в одних аспектах та відкриваючи нові можливості для політичної взаємодії та реалізації національних інтересів в умовах зростаючої глобальної взаємозалежності [42, с. 221-226].

Політична глобалізація у період 2020-2025 років характеризувалася подальшим зміцненням міжнародних інститутів та зростанням їхнього впливу на національні держави. За даними «Yearbook of International Organizations», кількість активних міжнародних організацій збільшилася приблизно на 5%, сягнувши понад 42 тисячі, що свідчить про поглиблення інституціоналізації міжнародних відносин [43]. Україна, як активний член багатьох міжнародних організацій, включаючи ООН та Раду Європи, також відчувала на собі їхній

вплив, зокрема через необхідність адаптації національного законодавства до міжнародних норм та виконання рішень цих організацій.

Протягом досліджуваного періоду спостерігалось подальше поширення міжнародних норм та цінностей, особливо у сфері прав людини. Кількість держав, які ратифікували ключові міжнародні договори з прав людини, зросла в середньому на 3% (Управління Верховного комісара ООН з прав людини). Україна також демонструвала прагнення дотримуватися цих стандартів, вносячи зміни до національного законодавства та беручи участь у міжнародних механізмах захисту прав людини, хоча процес іноді стикався з внутрішніми політичними та соціальними викликами, особливо в умовах збройної агресії [44].

Зростала роль міжнародного права та судових інституцій. Кількість справ, поданих до Міжнародного кримінального суду, збільшилася на 15% (МКС), відображаючи тенденцію до зростання відповідальності за міжнародні злочини. Україна, яка постраждала від російської агресії, активно використовувала міжнародні правові механізми для притягнення агресора до відповідальності, хоча процес міжнародного правосуддя є складним та тривалим. Звернення до Європейського суду з прав людини від українських громадян залишалися на високому рівні, підкреслюючи важливість міжнародного контролю за дотриманням прав людини на національному рівні [45].

Глобальні проблеми, такі як зміна клімату, вимагали колективних дій. Більшість країн світу, включаючи Україну, залишалися учасниками Паризької угоди, демонструючи готовність до співпраці у вирішенні екологічних викликів, навіть якщо це передбачає певні обмеження національної політики у сфері енергетики та промисловості [46].

Український досвід у контексті політичної глобалізації є особливим через триваючу збройну агресію. З одного боку, Україна активно використовує міжнародні політичні платформи для залучення підтримки та засудження агресора, що є формою реалізації національного суверенітету на міжнародній арені. З іншого боку, необхідність міжнародної допомоги та співпраці може іноді

призводити до певних компромісів у внутрішній політиці під впливом зовнішніх партнерів.

Таким чином, політична глобалізація у період 2020-2025 років мала значний вплив як на світову політичну систему, так і на Україну, проявляючись у зростанні ролі міжнародних інститутів, поширенні міжнародних норм, розвитку міжнародного права та необхідності колективних дій у вирішенні глобальних проблем. Український досвід демонструє складну взаємодію між прагненням до суверенітету та необхідністю міжнародної співпраці в умовах зовнішньої агресії.

Висновки до другого розділу. Економічна глобалізація у період 2020-2025 років продовжувала чинити значний вплив на державний суверенітет, обмежуючи можливості національних держав у проведенні незалежної економічної політики через тиск глобальних ринків, міжнародних інституцій та транснаціональних корпорацій. Зниження тарифів під егідою СОТ (до 4,9%), зростання внутрішньої торгівлі в ЄС (на 14%) та Північній Америці (на 11%) свідчать про поглиблення економічної взаємозалежності, водночас система врегулювання спорів СОТ (85 нових спорів, 58 рішень) демонструє обмеження національного законодавства. Фінансова глобалізація, попри коливання, призвела до відновлення ПП (до 1,5 трлн дол. США), але волатильність валют та умови кредитування МВФ (понад 350 млрд дол. США) також впливали на економічну самостійність країн.

Інформаційна глобалізація у 2020-2025 роках характеризувалася подальшим зростанням цифрової проникності (до 90-95% у розвинених країнах та 75-80% в Україні) та активності в соціальних мережах, що призвело до розмивання національних інформаційних просторів та зростання впливу глобальних технологічних платформ. Збільшення кількості кібератак (наприклад, у Німеччині на 15%) та кампаній з дезінформації (зростання в середньому з 3-5 до 7-10 випадків на рік) стали серйозними загрозами національній інформаційній безпеці. У відповідь держави розвивали цифрову дипломатію та електронне урядування, проте зберігався цифровий розрив.

Політична глобалізація у досліджуваний період характеризувалася зміцненням ролі міжнародних організацій (кількість зросла на 5%) та поширенням міжнародних норм і цінностей (ратифікація договорів з прав людини зросла на 3%). Зростала роль міжнародного права (кількість справ у МКС зросла на 15%) та необхідність колективних дій у вирішенні глобальних проблем (участь у Паризькій угоді). Для України, в умовах збройної агресії, політична глобалізація стала ареною боротьби за суверенітет та залучення міжнародної підтримки, водночас вимагаючи адаптації до міжнародних норм та інститутів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1. Адаптація суверенітету до викликів глобалізації

Третій розділ присвячений дослідженню майбутнього державного суверенітету в умовах поглиблення глобалізаційних процесів. Враховуючи сучасні виклики, розглянуті у попередньому розділі, тут буде зосереджено увагу на аналізі можливих шляхів адаптації суверенітету до нових реалій, дослідженні впливу майбутніх глобальних тенденцій на концепцію державного контролю та виявленні основних моделей суверенітету, які держави застосовують або можуть застосовувати для збереження своєї самостійності в умовах зростаючої взаємозалежності світу. Розгляд цих перспектив є ключовим для розуміння майбутньої архітектури міжнародних відносин та визначення стратегій держав у складних умовах глобального розвитку.

В умовах стрімкої глобалізації, що характеризується поглибленням економічної, інформаційної та політичної взаємозалежності, концепція державного суверенітету зазнає значної трансформації. Виклики, окреслені у попередньому розділі, а саме обмеження національної економічної політики, розмивання інформаційних кордонів, зростання впливу недержавних акторів та міжнародних інституцій, вимагають від держав переосмислення підходів до збереження та реалізації свого суверенітету. Адаптація суверенітету до цих нових реалій стає ключовим завданням для забезпечення національної самостійності та ефективного функціонування держав у глобалізованому світі [47].

Одним із шляхів адаптації є посилення внутрішньої стійкості держави у різних сферах. В економічному плані це передбачає диверсифікацію національної економіки, зменшення залежності від критичного імпорту та нестабільних глобальних ринків, підтримку національного виробництва та розвиток інновацій. В інформаційній сфері важливим є зміцнення національного

інформаційного простору, підвищення рівня медіаграмотності населення, протидія дезінформації та кіберзагрозам, а також підтримка національних медіа та культурного контенту. У політичному плані адаптація включає зміцнення демократичних інститутів, верховенства права, боротьбу з корупцією та підвищення рівня довіри громадян до держави, що є важливим фактором внутрішньої стабільності та здатності протистояти зовнішньому впливу.

Іншим важливим напрямом адаптації є активна участь у міжнародній співпраці та багатосторонніх форматах. Замість ізоляціонізму, держави можуть використовувати міжнародні організації та угоди для просування своїх національних інтересів та колективного вирішення глобальних проблем. Участь у міжнародних коаліціях дозволяє посилити політичний вплив, обмінюватися досвідом та ресурсами для протидії спільним викликам, таким як зміна клімату, пандемії, кіберзлочинність та міжнародний тероризм. Водночас, важливо зберігати баланс між участю у міжнародних структурах та збереженням національної автономії у прийнятті стратегічних рішень.

Ключовим елементом адаптації суверенітету є також розвиток нових інструментів та стратегій у відповідь на виклики глобалізації. У сфері економіки це може включати розробку ефективних механізмів регулювання діяльності ТНК, протидію ухиленню від сплати податків, підтримку розвитку цифрової економіки та захист національних інтересів у цій новій сфері. В інформаційній сфері важливим є розробка національних стратегій кібербезпеки, підтримка цифрової дипломатії та впровадження законодавства, що регулює діяльність глобальних онлайн-платформ. У політичній сфері це може включати посилення міжвідомчої координації для протидії зовнішньому втручання, розвиток стратегічної комунікації та використання інструментів публічної дипломатії для просування національних інтересів на міжнародній арені [48, с. 92-97].

В умовах всеосяжної глобалізації, що характеризується глибокою взаємозалежністю держав у економічній, інформаційній та політичній сферах, традиційне розуміння державного суверенітету зазнає фундаментальних змін. Виклики, детально розглянуті у другому розділі, такі як обмеження національної

економічної автономії під впливом глобальних ринків та міжнародних інститутів, розмивання інформаційних кордонів транснаціональними платформами, зростання політичного впливу недержавних акторів та міжнародних організацій, вимагають від національних держав гнучких та інноваційних підходів до збереження своєї самостійності. Адаптація суверенітету стає не просто стратегічним вибором, а нагальною необхідністю для забезпечення національних інтересів та ефективного функціонування в умовах глобального світу, що постійно змінюється.

Одним із ключових напрямів адаптації є посилення внутрішньої стійкості держави у всіх ключових сферах її життєдіяльності. В економічному вимірі це передбачає активну політику диверсифікації національної економіки, спрямовану на зменшення критичної залежності від зовнішніх поставок та волатильних глобальних ринків. Державна підтримка національного виробництва, стимулювання імпортозаміщення та інвестиції в інноваційний розвиток стають важливими інструментами. Забезпечення енергетичної та продовольчої безпеки через розвиток власних ресурсів та стабільних ланцюгів постачання також є критично важливим. В інформаційній сфері пріоритетним є формування стійкого національного інформаційного простору шляхом підвищення рівня медіаграмотності громадян, розробки ефективних механізмів протидії дезінформації та кіберзагрозам, а також підтримки національних медіа та культурного виробництва, що сприяє збереженню національної ідентичності. У політичному контексті внутрішня стійкість досягається через зміцнення демократичних інститутів, забезпечення верховенства права, активну боротьбу з корупцією та налагодження ефективного діалогу між державою та громадянським суспільством, що підвищує легітимність влади та її здатність протистояти зовнішньому тиску [49].

Іншим стратегічно важливим напрямом є активна та конструктивна участь у міжнародній співпраці та багатосторонніх форматах. Усвідомлюючи взаємозалежність сучасного світу, держави можуть використовувати можливості міжнародних організацій та угод для просування власних національних інтересів

та спільного вирішення глобальних проблем, які неможливо подолати поодиночі. Участь у різноманітних міжнародних коаліціях та альянсах дозволяє не лише посилити політичний вплив на міжнародній арені, але й обмінюватися досвідом, технологіями та ресурсами для ефективної протидії спільним викликам, включаючи зміну клімату, транснаціональну злочинність та загрози глобальній безпеці. Важливою є також здатність формувати стратегічні партнерства для захисту національних інтересів в умовах складної геополітичної ситуації, включаючи використання інструментів міжнародного права та санкцій у відповідь на агресію та порушення суверенітету.

Адаптація суверенітету в умовах глобалізації вимагає розробки та впровадження нових інструментів та стратегій, що відповідають сучасним викликам. В економічній сфері це передбачає створення ефективних регуляторних механізмів для діяльності транснаціональних корпорацій, активну участь у міжнародних ініціативах щодо боротьби з ухиленням від сплати податків, стимулювання розвитку цифрової економіки та захист національних інтересів у цій новій сфері. В інформаційній сфері ключовим є розробка комплексних національних стратегій кібербезпеки, активне використання інструментів цифрової дипломатії для просування національного наративу та прийняття законодавства, що регулює діяльність глобальних онлайн-платформ з урахуванням національних інтересів. У політичній сфері це включає посилення координації між державними органами для ефективної протидії зовнішньому втручанню, розбудову потужної стратегічної комунікації та використання інструментів публічної дипломатії для формування позитивного іміджу країни та просування її інтересів на міжнародній арені [50, с. 38-55].

Для України, яка особливо гостро відчуває виклики глобалізації в умовах збройної агресії, адаптація суверенітету є питанням національної безпеки та виживання. Це вимагає не лише реалізації вищезазначених напрямів, але й розробки спеціальних стратегій для протидії російській агресії в економічній, інформаційній та політичній площинах, включаючи активне використання міжнародних правових механізмів для притягнення агресора до

відповідальності, зміцнення національної обороноздатності та консолідацію суспільства навколо цінностей незалежності та територіальної цілісності. Успішна адаптація суверенітету до викликів глобалізації є динамічним процесом, що вимагає від держави постійної готовності до змін, стратегічного мислення та здатності до інновацій у формуванні національної політики для забезпечення свого майбутнього в складному та взаємопов'язаному світі.

Глобалізація, несучи з собою безліч можливостей для економічного зростання, технологічного обміну та культурного збагачення, водночас ставить перед державами складні завдання щодо збереження власного суверенітету. У відповідь на ці виклики країни розробляють різноманітні стратегії адаптації, намагаючись знайти баланс між інтеграцією у світові процеси та захистом національних інтересів.

Одним із підходів є формування гібридних стратегій адаптації. Держави прагнуть отримати вигоду від глобальної торгівлі, залучення інвестицій та використання новітніх технологій, але водночас вживають заходів для збереження контролю над ключовими сферами. Це може проявлятися у вибіркового прийнятті міжнародних норм, встановленні обмежень на іноземну власність у стратегічно важливих галузях економіки, а також у проведенні активної промислової політики, спрямованої на підтримку національних виробників та технологічних лідерів.

Важливу роль у посиленні суверенітету в умовах глобалізації відіграє регіональна інтеграція. Участь у таких об'єднаннях, як Європейський Союз, Африканський Союз чи Меркосур, дозволяє державам-членам координувати свою політику, створювати спільні регуляторні простори та посилювати свої переговорні позиції на міжнародній арені. Об'єднуючи зусилля, країни можуть ефективніше протистояти глобальним викликам та впливу великих держав, захищаючи свій колективний суверенітет [51].

У цифрову епоху особливого значення набуває технологічний суверенітет. Контроль над критично важливими технологіями, такими як штучний інтелект, напівпровідники та квантові технології, а також над цифровою інфраструктурою

стає ключовим фактором національної безпеки та економічної конкурентоздатності. Держави все активніше підтримують національні технологічні компанії, обмежують доступ іноземних гравців до стратегічної інфраструктури та інвестують значні кошти в науково-дослідницькі розробки. Крім того, захист персональних даних громадян, регулювання транскордонних потоків інформації та забезпечення безпеки національного кіберпростору розглядаються як невід'ємні елементи державного суверенітету в сучасному світі.

Не менш важливим є культурний та ідентифікаційний суверенітет. В умовах глобальної культурної гомогенізації держави вживають заходів для захисту та просування національної культури та мови. Це включає підтримку національного мистецтва, традицій, культурної спадщини, фінансування відповідних інституцій, а також квотування національного контенту в медіа та підтримку національної освіти. Зіткнувшись із викликами, пов'язаними з міграцією та мультикультуралізмом, країни розробляють стратегії інтеграції мігрантів, збереження національної єдності та формування інклюзивної національної ідентичності.

У контексті глобалізації особливої уваги потребує демократичний суверенітет. Держави активно протидіють зовнішньому втручання у внутрішні політичні процеси, включаючи дезінформацію, кібератаки та фінансування політичних сил, щоб зберегти суверенне право громадян на самовизначення. Водночас зростає розуміння необхідності підвищення прозорості та підзвітності міжнародних інституцій. Держави докладають зусиль для реформування міжнародних організацій з метою підвищення їхньої легітимності та зменшення ризиків нав'язування рішень, що суперечать національним інтересам [52, с. 5-21].

Адаптація суверенітету до викликів глобалізації є складним та багатогранним процесом, що охоплює економічні, технологічні, культурні та політичні аспекти. Успішність цих стратегій значною мірою визначатиме

здатність держав зберігати свою самостійність та ідентичність в умовах зростаючої взаємозалежності світу.

Для ефективної адаптації державного суверенітету до викликів глобалізації необхідно впроваджувати комплексні стратегії в різних сферах. Одним із ключових напрямів є посилення стійкості до зовнішнього економічного тиску. Це передбачає активний розвиток власних виробничих потужностей, що охоплюють увесь технологічний цикл, від сировини до кінцевого продукту, з метою зменшення критичної залежності від імпорту. Важливим елементом є також створення стратегічних державних резервів ключових товарів, енергоносіїв та продовольства, що забезпечить стабільність в умовах глобальних криз або торговельних обмежень. Паралельно, заохочення внутрішнього споживання через інформаційні кампанії та програми підтримки вітчизняних виробників стимулюватиме попит на національну продукцію.

Іншим важливим аспектом є забезпечення інформаційної безпеки та протидія гібридним загрозам. Це вимагає розбудови національної системи стратегічних комунікацій, здатної оперативно реагувати на інформаційні атаки та поширювати об'єктивну інформацію. Підтримка незалежних журналістських розслідувань, які викривають дезінформацію, та впровадження освітніх програм з медіаграмотності для різних вікових груп сприятимуть формуванню критичного мислення громадян.

Зміцнення політичної суб'єктності на міжнародній арені є стратегічним пріоритетом. Це включає формування сталих стратегічних альянсів з країнами-партнерами, активну участь у формуванні міжнародного права та глобальних правил, а також розвиток інститутів публічної дипломатії та культурної експансії для просування національних інтересів та позитивного іміджу країни.

Для підвищення стійкості до транснаціональних викликів необхідно розробляти національні плани реагування на глобальні пандемії, посилювати контроль за транскордонною злочинністю шляхом удосконалення законодавства та міжнародної співпраці, а також впроваджувати екологічно відповідальну політику, узгоджену з міжнародними стандартами.

Забезпечення технологічного суверенітету є запорукою довгострокової незалежності та конкурентоздатності. Це передбачає стимулювання наукових досліджень, створення сприятливого інвестиційного клімату для технологічних компаній та стартапів, а також ефективний захист прав інтелектуальної власності [53].

Впровадження цих комплексних рекомендацій дозволить державам, включаючи Україну, більш ефективно адаптувати свій суверенітет до складних реалій глобалізованого світу, зміцнити національну безпеку та забезпечити сталий розвиток.

3.2. Суверенітет у контексті майбутніх глобальних тенденцій

У контексті майбутніх глобальних тенденцій питання суверенітету набуває ще більшої складності та багатогранності. Кілька ключових тенденцій, що формуватимуть майбутнє міжнародних відносин, матимуть значний вплив на розуміння та практику державного суверенітету.

Однією з таких тенденцій є подальша цифровізація та розвиток штучного інтелекту. Зростаюча залежність від цифрових технологій та інтелектуальних систем ставить нові виклики перед державним контролем над інформацією, інфраструктурою та прийняттям рішень. Питання кібербезпеки, захисту даних, регулювання алгоритмів та запобігання автономним системам озброєння стануть ключовими аспектами збереження суверенітету в цифрову епоху. Держави будуть змушені розробляти нові правові та технологічні рамки для забезпечення свого суверенітету в кіберпросторі та контролю над стратегічно важливими цифровими активами.

Іншою важливою тенденцією є посилення глобальних викликів, таких як зміна клімату, пандемії та транснаціональна злочинність. Ці проблеми вимагають колективних дій та міжнародної співпраці, що може призвести до певного обмеження національного суверенітету в окремих сферах. Держави можуть бути змушені передавати частину своїх повноважень міжнародним

організаціям або узгоджувати свою внутрішню політику з глобальними стандартами для ефективного вирішення цих транскордонних проблем. Водночас, збереження національного контролю над ресурсами та прийняттям рішень у цих критичних сферах залишатиметься важливим аспектом державного суверенітету [54].

Зростання впливу недержавних акторів, таких як транснаціональні корпорації, міжнародні неурядові організації та навіть окремі впливові особистості, також матиме значний вплив на суверенітет держав. Ці актори все частіше відіграють важливу роль у глобальній економіці, політиці та інформаційному просторі, що може обмежувати можливості держав самостійно визначати свою внутрішню та зовнішню політику. Державам доведеться шукати нові способи взаємодії з цими акторами, регулювати їхню діяльність та захищати свої національні інтереси в умовах їхнього зростаючого впливу.

Крім того, поляризація та фрагментація міжнародного порядку можуть призвести до переосмислення концепції суверенітету. Зростання геополітичної напруженості, торговельні війни та конфлікти за сфери впливу можуть спонукати держави до більшого акценту на національному суверенітеті та меншій готовності до міжнародної співпраці. Водночас, регіональні інтеграційні процеси можуть набути нового значення як інструмент посилення колективного суверенітету перед глобальними викликами та великими державами.

Розвиток нових технологій, таких як біотехнології та космічні технології, відкриває нові сфери для конкуренції та співпраці, а також ставить нові питання щодо державного суверенітету. Контроль над біологічними ресурсами, регулювання генетичних технологій, а також визначення правового статусу космічного простору та ресурсів стануть важливими аспектами забезпечення національних інтересів у майбутньому.

Суверенітет у контексті майбутніх глобальних тенденцій буде характеризуватися постійною еволюцією та необхідністю адаптації до нових викликів та можливостей. Держави будуть змушені шукати нові підходи до захисту своїх національних інтересів в умовах зростаючої взаємозалежності,

технологічних змін та глобальних криз. Збереження суверенітету в майбутньому вимагатиме гнучкості, інноваційності та здатності до міжнародної співпраці на нових засадах.

В сфері економічного суверенітету майбутнє несе нову динаміку. Зростаюча конкуренція за природні ресурси та забезпечення енергетичної безпеки можуть призвести до посилення залежностей між державами та обмеження їхньої самостійності у прийнятті рішень. Формування нових регіональних торговельних блоків та перерозподіл економічної влади на глобальному рівні також впливатимуть на економічний суверенітет окремих країн. Крім того, розвиток цифрових валют центральних банків та децентралізованих фінансових систем може мати значний вплив на монетарний суверенітет держав та їхню здатність контролювати фінансові потоки в умовах глобальної цифрової економіки [55, с. 12-19].

Інформаційний суверенітет стає дедалі важливішим в умовах поширення дезінформації та зростаючого впливу глобальних медіаплатформ і соціальних мереж. Захист національного інформаційного простору від зовнішнього втручання, боротьба з фейковими новинами та збереження національної культурної ідентичності в цифровому середовищі стають ключовими завданнями для держав у контексті збереження свого суверенітету. Регулювання діяльності глобальних технологічних компаній з метою захисту національних інтересів також набуває особливої актуальності.

Розвиток нових технологій також ставить перед державами нові етичні та правові виклики, що безпосередньо стосуються суверенітету. Регулювання штучного інтелекту та автономних систем, визначення меж їхньої відповідальності та впливу на державний контроль є важливими аспектами. Аналогічно, застосування біотехнологій та генетичних технологій порушує питання про біоетику, межі втручання в людську природу та суверенне право держави визначати етичні норми в цій сфері.

Суверенітет у контексті майбутніх глобальних тенденцій є динамічною концепцією, яка потребує постійного переосмислення та адаптації. Держави

зіштовхуватимуться з новими викликами, пов'язаними з демографічними змінами, економічною взаємозалежністю, інформаційними потоками та розвитком новітніх технологій. Збереження суверенітету в майбутньому вимагатиме від держав гнучкості, здатності до інновацій та готовності до міжнародної співпраці на нових засадах для захисту своїх національних інтересів в умовах мінливого глобального ландшафту.

Майбутнє міжнародних відносин позначиться появою нових сфер боротьби за вплив, серед яких особливе місце займуть космічний простір та кіберпростір. Зростаюча мілітаризація цих доменів становить серйозну загрозу для національної безпеки та суверенітету держав. Розробка та застосування кіберзброї, плани розміщення озброєння в космосі, а також питання контролю над супутниковими технологіями формують нові виміри державного суверенітету, де традиційні уявлення про територіальну цілісність доповнюються контролем над інформаційними потоками та космічною інфраструктурою. Відсутність усталених міжнародних правових норм у цих сферах призводить до боротьби держав за встановлення власних правил, відображаючи їхнє прагнення до суверенітету в цих нових стратегічно важливих доменах.

Розвиток нейротехнологій та штучного інтелекту також ставить нові виклики перед розумінням особистого та державного суверенітету. Можливість контролю над людським мозком через нейроінтерфейси та захист даних, отриманих таким чином, породжують серйозні етичні та суверенні питання. Використання штучного інтелекту для управління суспільством та прийняття рішень несе потенційні ризики для особистої автономії та державного суверенітету, особливо в контексті можливого тотального спостереження та контролю [56].

Глобальні загрози, такі як пандемії, також переосмислюють межі національного суверенітету у сфері охорони здоров'я. Майбутні епідемії можуть змусити держави до прийняття жорстких заходів, включаючи обов'язкову вакцинацію та обмеження пересування, а також до передачі частини

повноважень міжнародним організаціям для ефективної боротьби з хворобами. Питання доступу до медичних технологій та забезпечення фармацевтичного суверенітету стають важливими елементами національної безпеки та незалежності в умовах глобальних криз.

Проблема зміни клімату породжує нові форми залежності та співпраці, що впливають на державний суверенітет. Міжнародні кліматичні угоди накладають на держави певні зобов'язання у сфері економічної та енергетичної політики, що може розглядатися як обмеження національної свободи дій. Водночас, зростаюча кліматична залежність від критично важливих ресурсів та вразливість до екстремальних погодних явищ можуть обмежувати суверенні можливості держав у забезпеченні власної безпеки та добробуту.

Транснаціональна злочинність в умовах глобалізації становить серйозний виклик для національного суверенітету. Кіберзлочинність та міжнародний тероризм не визнають державних кордонів і вимагають тісної міжнародної співпраці для ефективної боротьби. Питання екстрадиції злочинців та надання міжнародної правової допомоги стають сферами, де національний суверенітет може бути частково обмежений необхідністю протистояти глобальним злочинним мережам.

Майбутнє суверенітету визначатиметься складним переплетенням нових технологій, глобальних викликів та мінливого міжнародного порядку. Державам доведеться шукати нові підходи до захисту своїх національних інтересів, балансуючи між збереженням власної незалежності та необхідністю міжнародної співпраці для вирішення спільних проблем. Концепція суверенітету продовжить еволюціонувати, відображаючи зміни у глобальному ландшафті та вимагаючи від держав гнучкості та інноваційного мислення [57].

У контексті майбутніх глобальних тенденцій для збереження та зміцнення суверенітету держави мають зосередитися на кількох ключових напрямках. Перш за все, необхідно активно розвивати та регулювати цифровий простір та штучний інтелект. Це включає створення національних стратегій кібербезпеки нового покоління, здатних ефективно протистояти складним загрозам, а також

прийняття законодавства, що визначає етичні та правові межі використання ШІ. Важливим є інвестування в національні дослідження та розробки у цих сферах для зменшення технологічної залежності.

Зважаючи на посилення глобальних викликів, таких як зміна клімату та пандемії, держави повинні активно посилювати міжнародну співпрацю. Це передбачає участь у відповідних міжнародних ініціативах, розробку спільних планів реагування та налагодження обміну інформацією та ресурсами. Водночас, необхідно зміцнювати національні системи охорони здоров'я та екологічної безпеки. Також важливим є посилення транскордонної співпраці у боротьбі з транснаціональною злочинністю.

Зростаючий вплив недержавних акторів вимагає від держав розробки нових підходів до взаємодії з ними. Це включає створення ефективних механізмів регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, підтримку розвитку національних неурядових організацій та громадянського суспільства, а також активне ведення публічної дипломатії для просування національних інтересів.

В умовах можливої поляризації міжнародного порядку держави мають зміцнювати свою національну стійкість. Це передбачає розвиток регіональних інтеграційних ініціатив для посилення колективного суверенітету, диверсифікацію зовнішньополітичних та економічних зв'язків, а також інвестиції у національну оборону та безпеку.

Для забезпечення суверенітету в довгостроковій перспективі необхідно активно готуватися до використання новітніх технологій, таких як біотехнології та космічні технології. Це включає розробку національних стратегій у цих сферах, встановлення етичних та правових норм, інвестиції в освіту та наукові дослідження, а також сприяння міжнародному діалогу щодо регулювання цих технологій [58].

Реалізація цих рекомендацій дозволить державам більш ефективно реагувати на майбутні глобальні тенденції, захищати свій суверенітет та забезпечувати сталий розвиток в умовах мінливого світового порядку.

3.3. Моделі суверенітету в умовах глобалізації

В умовах глобалізації держави розробляють різноманітні моделі суверенітету, намагаючись адаптуватися до нових реалій та знайти баланс між національною незалежністю та участю у світових процесах. Однією з базових є модифікована вестфальська модель, яка, зберігаючи принципи територіальної цілісності та невтручання, визнає необхідність міжнародної співпраці та певних обмежень суверенних прав заради спільних інтересів у сферах торгівлі, безпеки чи екології. Участь у міжнародних організаціях та підписання договорів є її проявами, але держави залишають за собою право на власний розсуд у ключових національних питаннях.

Іншою моделлю є неоліберальна модель суверенітету, яка робить акцент на економічній інтеграції та вільному русі факторів виробництва. В її рамках державний суверенітет частково обмежується вимогами глобальної конкурентоздатності, а пріоритет віддається економічному зростанню, що може призводити до дерегуляції та передачі функцій ринковим механізмам або наднаціональним інституціям, таким як міжнародні фінансові організації.

На противагу ліберальній моделі існує модель «керованого суверенітету», де держави вибірково інтегруються в глобальні процеси, одночасно зберігаючи жорсткий контроль над стратегічними галузями економіки та політичною сферою. Активна промислова політика, протекціонізм та обмеження іноземного впливу є характерними рисами цієї моделі, спрямованої на захист національних інтересів та підтримку внутрішніх чемпіонів [59].

У контексті поглиблення взаємозалежності набуває поширення модель «багатошарового» або «мережевого» суверенітету. Вона передбачає розподіл суверенних повноважень між різними рівнями управління – від місцевого до глобального. Держави добровільно передають частину своїх прав наднаціональним об'єднанням, таким як Європейський Союз, для спільного вирішення проблем, одночасно зберігаючи значний контроль на національному рівні та беручи участь у міжнародних мережах співпраці.

З розвитком цифрових технологій виникає модель «цифрового суверенітету», яка зосереджується на контролі над кіберпростором, даними та технологічною інфраструктурою. Держави прагнуть забезпечити свою незалежність у цифровому світі, захистити інформацію та критичну інфраструктуру, а також регулювати діяльність глобальних технологічних компаній на своїй території через відповідне законодавство та стратегії кібербезпеки.

Важливо розуміти, що ці моделі рідко існують у чистому вигляді, і політика більшості держав є комбінацією різних підходів. Вибір конкретної моделі залежить від багатьох факторів, включаючи історичний контекст, геополітичне положення, економічний розвиток та політичні цілі країни. У майбутньому, в умовах постійних глобальних змін, моделі суверенітету продовжать еволюціонувати, відображаючи пошук оптимального балансу між національною самостійністю та глобальною взаємозалежністю.

Розглядаючи вплив ідеологічних та політичних систем на вибір моделі суверенітету, варто зазначити, що політичний устрій держави відіграє ключову роль. Авторитарні режими часто демонструють схильність до більш жорстких форм суверенітету, таких як «керований» або «цифровий», що дозволяє їм зберігати контроль над інформаційним простором та політичними процесами, обмежуючи зовнішній вплив. Натомість, демократичні держави, з їхнім акцентом на правах людини та верховенстві права, частіше тяжіють до моделей «багатошарового» суверенітету, де частина повноважень добровільно передається на наднаціональний рівень для вирішення спільних проблем, враховуючи при цьому думку громадян та міжнародні норми. Крім того, домінуючі в суспільстві ідеологічні течії, такі як націоналізм чи космополітизм, також суттєво впливають на сприйняття суверенітету та вибір відповідної моделі [60].

Особливу увагу слід приділити ролі малих та середніх держав у глобальній конкуренції моделей суверенітету. В умовах домінування великих держав та транснаціональних корпорацій, вони змушені розробляти власні стратегії

адаптації для збереження своєї незалежності. Ці стратегії можуть включати використання «розумної сили», балансування між різними центрами впливу, пошук нішевих переваг в економіці та активну участь у міжнародних коаліціях для посилення свого голосу на світовій арені. Важливим інструментом для малих та середніх держав є також регіональна інтеграція, яка дозволяє їм об'єднувати зусилля та посилювати свій колективний суверенітет у протистоянні глобальним викликам.

Під впливом нових технологій відбувається еволюція самої концепції суверенітету. Зростає значення суверенітету даних як окремого виміру національної безпеки та незалежності в цифрову епоху. Держави розробляють політику локалізації даних, регулюють їхні транскордонні потоки та вживають заходів для захисту персональних даних своїх громадян. Крім того, розвиток блокчейну та децентралізованих технологій потенційно може поставити під питання традиційні уявлення про державний контроль у фінансовій сфері та управлінні цифровими активами, відкриваючи нові горизонти для розуміння суверенітету.

У контексті суверенітету та глобальної справедливості важливу роль відіграє дискусія навколо концепції «відповідальність за захист» (R2P), яка ставить під сумнів абсолютний характер державного суверенітету у випадках масових порушень прав людини. Зростаюча увага до глобальних норм та прав людини може призводити до міжнародного втручання у внутрішні справи держав, обмежуючи їхню суверенну владу в ім'я захисту універсальних цінностей [61].

Розглядаючи майбутні тенденції та нові моделі суверенітету, можна припустити кілька сценаріїв. З одного боку, можлива подальша фрагментація суверенітету через посилення регіоналізму та сепаратистських рухів. З іншого боку, зростаючі глобальні виклики можуть призвести до консолідації суверенітету навколо нових форм наднаціональної співпраці. Також існує ймовірність появи моделі «функціонального суверенітету», де ключовим є не стільки територіальний контроль, скільки здатність держави ефективно

виконувати свої функції в різних сферах в умовах глибокої глобальної взаємозалежності.

Моделі суверенітету в умовах глобалізації є складним та динамічним явищем, що формується під впливом політичних систем, ідеологій, технологічного розвитку, дій малих та великих держав, а також етичних міркувань щодо глобальної справедливості. Майбутнє, ймовірно, принесе подальшу еволюцію цих моделей, відображаючи постійний пошук оптимального балансу між національною незалежністю та необхідністю міжнародної співпраці.

У контексті дослідження моделей суверенітету в умовах глобалізації важливо зазначити, що в сучасному світі рідко яка держава використовує якусь одну модель у чистому вигляді. Політика більшості країн є результатом комбінації різних підходів, де акцент на певних елементах визначається їхнім унікальним історичним шляхом, геополітичним розташуванням, рівнем економічного розвитку та політичними цілями.

Тим не менш, аналізуючи світову практику, можна виділити певні тенденції. Модифікована вестфальська модель залишається фундаментальною для переважної більшості держав, оскільки принципи територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи є базовими в міжнародних відносинах. Участь у міжнародних організаціях та укладання міжнародних договорів є загальноприйнятою нормою, що відображає розуміння необхідності співпраці при збереженні державного суверенітету у ключових національних питаннях [62].

Зі зростанням взаємозалежності, особливо в регіонах глибокої інтеграції, таких як Європейський Союз, все більшого поширення набуває модель багатопланового або мережевого суверенітету. Демократичні держави часто добровільно делегують частину своїх повноважень на наднаціональний рівень для спільного вирішення транскордонних проблем, зберігаючи при цьому значний контроль на національному рівні та активно беручи участь у міжнародних мережах.

Елементи неоліберальної моделі також присутні в політиці багатьох країн, оскільки інтеграція в глобальну економіку та необхідність підтримання конкурентоздатності змушують держави враховувати вимоги світових ринків. Питання дерегуляції та залучення іноземних інвестицій є актуальними для багатьох урядів, хоча ступінь їхньої реалізації може суттєво відрізнятись.

Уряди багатьох країн застосовують елементи керованого суверенітету, особливо у випадках прагнення до швидкого економічного розвитку або в умовах зовнішнього тиску. Це проявляється у вибірковій політиці протекціонізму, підтримці національних стратегічних галузей та контролі за іноземним впливом у ключових сферах.

З розвитком цифрової епохи надзвичайно важливим стає цифровий суверенітет. Контроль над кіберпростором, захист даних та критичної інформаційної інфраструктури є пріоритетом для багатьох держав, що відображається у розробці відповідного законодавства та стратегій кібербезпеки.

Найбільш поширеною тенденцією у світі є комбінування елементів різних моделей суверенітету. Модифікована вестфальська модель слугує базою, яка доповнюється елементами багатошарового суверенітету (особливо в інтеграційних об'єднаннях), аспектами неоліберальної моделі (через економічну інтеграцію) та зростаючим усвідомленням необхідності цифрового суверенітету. Елементи керованого суверенітету також можуть бути присутніми залежно від специфічних потреб та цілей кожної держави. Для більш глибокого розуміння домінуючих моделей потрібні подальші порівняльні дослідження державної політики різних країн [63].

Враховуючи історичний контекст України, її прагнення до інтеграції в європейські структури та необхідність протистояти зовнішній агресії, найбільш релевантною видається комбінація елементів моделі «багатошарового» суверенітету та моделі «цифрового суверенітету» з певними аспектами модифікованої вестфальської моделі.

Багатошаровий суверенітет є важливим для України, оскільки її стратегічною метою є інтеграція до Європейського Союзу. Це передбачає

добровільну передачу частини суверенних повноважень на наднаціональний рівень у певних сферах (економіка, правосуддя, стандарти), але зі збереженням значного контролю над ключовими національними інтересами. Участь у міжнародних організаціях, таких як ООН, та укладання міжнародних договорів також є проявами цієї моделі.

Водночас, в умовах гібридної війни та активної дезінформації, цифровий суверенітет набуває для України критичного значення. Контроль над кіберпростором, захист даних громадян та критичної інфраструктури від зовнішніх загроз, а також регулювання діяльності глобальних технологічних компаній на своїй території є життєво необхідними для забезпечення національної безпеки та незалежності в інформаційній сфері.

З огляду на триваючу боротьбу за територіальну цілісність та політичну незалежність, модифікована вестфальська модель залишається фундаментальною. Україна наполягає на повазі до свого суверенітету, територіальної цілісності та невтручанні у внутрішні справи, водночас розуміючи необхідність міжнародної співпраці та дотримання міжнародного права для протистояння агресору та просування своїх національних інтересів.

Елементи «керованого суверенітету» можуть проявлятися у вибіркового захисті стратегічних галузей економіки, підтримці національних виробників та забезпеченні енергетичної безпеки в умовах нестабільного геополітичного середовища.

Неоліберальна модель має обмежене застосування в умовах війни, хоча Україна прагне до економічної інтеграції та залучення інвестицій, але з урахуванням національних інтересів та безпекових міркувань [64].

Для України найбільш оптимальною є гібридна модель суверенітету, що поєднує елементи багатопланового та цифрового суверенітету з фундаментальними принципами модифікованої вестфальської моделі та вибіркового застосування підходів «керованого суверенітету». Ця комбінація дозволяє Україні прагнути до європейської інтеграції, захищати свій інформаційний простір та національні інтереси, зберігаючи при цьому свій

суверенітет та територіальну цілісність в умовах зовнішньої агресії та глобальної нестабільності.

Для зміцнення суверенітету України в умовах глобалізації необхідно послідовно впроваджувати комплекс стратегічних заходів, що враховують її геополітичне становище, євроінтеграційні прагнення та триваючу боротьбу за незалежність. Першочерговим кроком є посилення інтеграції в європейські та євроатлантичні структури. Активізація переговорів щодо членства в ЄС має супроводжуватися глибокими внутрішніми реформами, спрямованими на відповідність європейським стандартам, використовуючи модель багатопланового суверенітету як основу для поступової інтеграції. Паралельно, поглиблення співпраці з НАТО та досягнення взаємосумісності з арміями країн-членів Альянсу зміцнить обороноздатність країни та надасть додаткові гарантії безпеки.

Критично важливим є зміцнення цифрового суверенітету. Розробка та реалізація комплексної стратегії кібербезпеки, інвестиції в національні технології захисту та підвищення цифрової грамотності населення є нагальними потребами. Прийняття законодавства про захист персональних даних та регулювання діяльності глобальних технологічних компаній дозволить Україні контролювати свій інформаційний простір. Підтримка вітчизняного ІТ-сектору та технологічних інновацій сприятиме технологічній незалежності.

В економічній сфері необхідно зосередитися на захисті національних інтересів. Диверсифікація економічних зв'язків, підтримка стратегічних галузей економіки та встановлення контролю за іноземними інвестиціями в ключові сектори забезпечать економічну стійкість та зменшать залежність від зовнішніх факторів. Використання елементів «керованого суверенітету» може бути виправданим для підтримки національних виробників та забезпечення енергетичної безпеки.

Зміцнення національної ідентичності та інформаційного простору є важливим елементом суверенітету. Підтримка української мови та культури, регулювання медіапростору для протидії дезінформації та підтримка

національних медіа сприятимуть консолідації суспільства та захисту від зовнішнього інформаційного впливу.

На міжнародній арені Україна повинна проявляти активну участь у міжнародних організаціях та коаліціях. Використання міжнародних платформ для захисту національних інтересів та формування стратегічних альянсів з країнами-партнерами посилить політичний, економічний та безпековий вплив України [65, с. 7-12].

Реалізація цих взаємопов'язаних рекомендацій, що ґрунтуються на комбінованій моделі суверенітету, дозволить Україні ефективно реагувати на виклики глобалізації, зміцнити свою національну незалежність та забезпечити сталий розвиток, зберігаючи при цьому свою ідентичність та суверенне право визначати власне майбутнє.

Висновки до третього розділу. У третьому розділі висвітлено складний та багатогранний процес адаптації державного суверенітету до викликів глобалізації. У контексті зростаючої взаємозалежності держав, розмивання кордонів інформаційними потоками та посилення впливу недержавних акторів, збереження національної самостійності вимагає від країн активних та інноваційних підходів. Адаптація суверенітету включає посилення внутрішньої стійкості в економічній, інформаційній та політичній сферах, що дозволяє державам ефективніше протистояти зовнішнім впливам. Ключовим також є активна участь у міжнародній співпраці та багатосторонніх форматах, що надає можливість просувати національні інтереси та спільно вирішувати глобальні проблеми, зберігаючи при цьому стратегічну автономію.

Аналіз майбутніх глобальних тенденцій показав, що питання суверенітету набуватиме ще більшої актуальності та складності. Подальша цифровізація, зростання глобальних викликів (зміна клімату, пандемії), посилення впливу недержавних акторів, поляризація міжнародного порядку та розвиток новітніх технологій створюють нові загрози та можливості для державного суверенітету. У відповідь на ці тенденції держави розробляють різні моделі суверенітету, намагаючись знайти оптимальний баланс між національною незалежністю та

участю у світових процесах. Серед розглянутих моделей – модифікована вестфальська, неоліберальна, керованого, багат шарового та цифрового суверенітету, кожна з яких відображає специфічний підхід до збереження державного контролю в умовах глобалізації.

Для України, яка особливо гостро відчуває виклики глобалізації в умовах збройної агресії, адаптація суверенітету є питанням національної безпеки та виживання. Найбільш оптимальною для України є гібридна модель, що поєднує елементи багат шарового та цифрового суверенітету з фундаментальними принципами модифікованої вестфальської моделі та вибіркоvim застосуванням підходів «керованого суверенітету». Реалізація комплексу стратегічних заходів, спрямованих на посилення інтеграції в європейські та євроатлантичні структури, зміцнення цифрового суверенітету, захист національних інтересів в економічній та інформаційній сферах, а також активну участь у міжнародних організаціях, є ключовими для забезпечення суверенітету та сталого розвитку України в умовах складного глобального ландшафту.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і стали підставою для таких висновків.

1. Відповідно до першого завдання дослідження розкрито теоретичні аспекти глобалізації як складного суспільного явища та еволюцію концепції державного суверенітету в контексті міжнародних відносин, заклавши таким чином теоретичне підґрунтя дослідження шляхом розкриття глобалізації як багатогранного процесу зростання взаємозалежності та взаємопроникнення національних економік, політичних систем, соціальних структур і культур, зумовленого технологічним прогресом, лібералізацією ринків та діяльністю транснаціональних акторів, що проявляється в економічному, політичному, соціальному, культурному та технологічному вимірах і має як позитивні, так і суперечливі наслідки; водночас було розглянуто еволюцію концепції державного суверенітету від вестфальського розуміння як виключного права держави на владу та незалежність до сучасного контексту міжнародних відносин, де суверенітет є динамічним принципом, що зазнає впливу міжнародної співпраці, глобальних проблем, недержавних акторів та дискусій щодо відповідальності держави перед власним населенням, а також проявляється у формальному та реальному, позитивному та негативному аспектах, часто обмежуючись добровільною передачею частини повноважень міжнародним організаціям, що є необхідною передумовою для аналізу його складної взаємодії з глобалізацією у наступних розділах.

2. У процесі дослідження взаємодії між глобалізацією та суверенітетом держав на теоретичному рівні було виявлено складний і багатогранний характер цього зв'язку. Глобалізація, з її інтенсивними транскордонними потоками та зростаючою взаємозалежністю, може як обмежувати суверенітет держав через вплив міжнародних організацій, регіональну інтеграцію, діяльність транснаціональних корпорацій та глобальні фінансові ринки, а також необхідність спільного реагування на транснаціональні виклики, так і надавати

нові можливості для його зміцнення або трансформації шляхом використання глобальних інформаційних технологій для захисту національних інтересів, консолідації влади у відповідь на зовнішні загрози та доступу до нових ринків і технологій. Дослідження також показало, що взаємодія глобалізації та суверенітету є діалектичним процесом, що включає фрагментацію та регіоналізацію, поширення глобальних норм, вплив інформаційно-комунікаційних технологій, питання національної ідентичності та активну роль держав у спробах управління глобалізацією у власних інтересах, а також вплив глобальних ланцюгів вартості, переосмислення суверенітету перед глобальними загрозами, особливості впливу на країни, що розвиваються, значення культурного та цифрового суверенітету та роль недержавних акторів у трансформації державного контролю.

3. Визначено та проаналізовано ключові сучасні виклики, які економічна, інформаційна та політична глобалізація становлять для суверенітету держав, це показано на прикладі державного суверенітету України. Зокрема, було розкрито, як економічна глобалізація обмежує національну економічну політику через тиск глобальних ринків, вплив ТНК та участь у міжнародних торговельних угодах, що підриває фінансовий та монетарний суверенітет. Інформаційна глобалізація, зумовлена розвитком ІКТ та поширенням інтернету, розмиває національні інформаційні простори, посилює вплив недержавних акторів у інформаційній сфері та створює нові загрози для національної інформаційної безпеки. Політична глобалізація проявляється у зростанні ролі міжнародних організацій, поширенні міжнародних норм і цінностей, а також у впливі недержавних акторів на політичні процеси, що може обмежувати суверенне право держав на самостійний вибір політичного курсу та внутрішню політику. Аналіз статистичних даних за період 2020-2025 років підтвердив ці тенденції як у світі загалом, так і в Україні, яка в умовах збройної агресії особливо гостро відчуває ці виклики.

4. Розглянуто основні напрями адаптації державного суверенітету до сучасних глобалізаційних викликів та майбутніх глобальних тенденцій. Для

цього було проаналізовано необхідність посилення внутрішньої стійкості держав в економічній, інформаційній та політичній сферах через диверсифікацію економіки, зміцнення інформаційного простору та демократичних інститутів. Також було досліджено важливість активної участі у міжнародній співпраці та багатосторонніх форматах для колективного вирішення глобальних проблем. Окрему увагу було приділено розробці нових інструментів та стратегій у відповідь на глобалізаційні виклики в економічній, інформаційній та політичній сферах. Крім того, було проаналізовано ключові майбутні глобальні тенденції, такі як цифровізація, посилення глобальних викликів, зростання впливу недержавних акторів та розвиток новітніх технологій, та визначено необхідні заходи для адаптації суверенітету в цьому контексті, включаючи розвиток цифрового суверенітету, посилення міжнародної співпраці, регулювання діяльності недержавних акторів та підготовку до використання новітніх технологій.

5. Проаналізовано існуючі та потенційні моделі суверенітету, що застосовуються або можуть бути застосовані державами в умовах глобалізації, включаючи модифіковану вестфальську, неоліберальну, керованого, багатошарового та цифрового суверенітету, та виявлено, що більшість країн використовують комбінацію цих підходів, адаптуючи їх до своїх специфічних історичних, геополітичних, економічних і політичних контекстів; окрему увагу приділено аналізу застосування цих моделей у випадку України, обґрунтовано переваги гібридної моделі, яка поєднує елементи багатошарового та цифрового суверенітету з ключовими принципами модифікованої вестфальської моделі та вибіркоvim застосуванням елементів «керованого суверенітету», а також сформульовано рекомендації щодо зміцнення суверенітету України в умовах глобалізації на основі цієї комбінованої моделі.

Для подальшого дослідження теми «Вплив глобалізації на суверенітет держав: сучасні виклики та перспективи» рекомендується поглибити аналіз гібридних стратегій адаптації суверенітету, які держави застосовують для балансування між глобальною інтеграцією та захистом національних інтересів,

зокрема дослідити ефективність вибіркового прийняття міжнародних норм та обмежень іноземної власності, а також механізми їхнього впровадження та вплив на різні сфери державного управління; також важливим є детальне вивчення ролі регіональної інтеграції як інструменту посилення колективного суверенітету малих та середніх держав в умовах глобальної конкуренції, включаючи аналіз успішних та неуспішних прикладів регіональних об'єднань та їхнього впливу на суверенітет держав-учасниць. Окремої уваги потребує дослідження впливу технологічного суверенітету, особливо контролю над критичними технологіями та цифровою інфраструктурою, на національну безпеку та економічну конкурентоздатність, з акцентом на розробці національних стратегій у сфері штучного інтелекту, кібербезпеки та захисту даних. З огляду на євроінтеграційні прагнення України, особливу увагу слід приділити аналізу досвіду країн, що пройшли етап інтеграції до ЄС, щодо збереження ключових аспектів національного суверенітету в умовах багатопланової моделі управління. Подальші дослідження можуть також зосередитися на розробці практичних рекомендацій для України щодо зміцнення її цифрового суверенітету в умовах протидії зовнішній агресії в кіберпросторі. Крім того, пропонується розширити дослідження культурного та ідентифікаційного суверенітету в контексті глобальної культурної гомогенізації та міграційних процесів, аналізуючи політику держав щодо підтримки національної ідентичності та інтеграції культурного різноманіття; а також поглибити аналіз демократичного суверенітету в умовах зовнішнього втручання та зростаючої ролі міжнародних інституцій, зокрема дослідити вплив глобальних норм на внутрішні політичні процеси та механізми захисту національного суверенітету від зовнішнього впливу на вибори та громадську думку. Додатково, перспективним напрямом є порівняльне дослідження моделей суверенітету, які обирають різні держави залежно від їхнього політичного устрою (автократії vs демократії) та ідеологічних орієнтацій (націоналізм vs космополітизм), а також аналіз стратегій малих та середніх держав у глобальній конкуренції моделей суверенітету,

включаючи використання «розумної сили» та активну участь у міжнародних коаліціях.

Проведене дослідження всебічно розкрило теоретичні аспекти глобалізації та еволюцію державного суверенітету, виявило складний і багатогранний характер їхньої взаємодії, визначило ключові сучасні виклики глобалізації для суверенітету в економічній, інформаційній та політичній сферах, розглянуло основні напрями адаптації суверенітету до цих викликів та майбутніх глобальних тенденцій, а також проаналізувало існуючі та потенційні моделі суверенітету, що застосовуються державами в умовах глобалізації, зокрема для України було обґрунтовано переваги гібридної моделі та надано відповідні рекомендації щодо зміцнення її суверенітету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маруняк, Є. О. (2012). Просторові дилеми глобалізації та їх концептуалізація. *Український географічний журнал*, (4), 36-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2012_4_8 (Дата звернення: 08.04.2025)
2. Кузенко, У. І. (2016). Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації: загальнотеоретичний аспект. *Право і суспільство*, 6(2), 14-19. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_6\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_6(2)_5) (Дата звернення: 08.04.2025)
3. Можайкіна, Н. В., & Єгорова, О. Ю. (2013). *Вплив глобалізації на розвиток регіонів*. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/1-62-76.pdf> (Дата звернення: 08.04.2025)
4. Маруняк, Є. О. (2007). Глобалізація та її вплив на розвиток регіонів України. Реферат.
5. Поліщук, О. О. (2019). Проблема національного суверенітету в контексті сучасних міжнародних відносин. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, (18(2)), 13-21. <https://doi.org/10.34142/24130060.2019.18.2.13> (Дата звернення: 08.04.2025)
6. Принцип суверенної рівності держав. *Міжнародне право*. URL: http://megalib.com.ua/content/10435_Princip_syverennoi_rivnosti_derjav.html (Дата звернення: 08.04.2025)
7. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки (2017). Харків: ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА.
8. Відповідальність за захист: Доповідь Міжнародної комісії з питань втручання та державного суверенітету (2001). URL: <https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/> (Дата звернення: 08.04.2025)
9. Шумський, І. К. (2021). Значення Вестфальського миру 1648 року в формуванні системи міжнародних відносин. *Актуальні проблеми міжнародних*

відносин, (26), 18-26. <https://doi.org/10.32841/ILA.2021.26.02> (Дата звернення: 08.04.2025)

10. Троян, І. В. (Б.д.). Сутність державного суверенітету в теорії політичного реалізму. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/download/3244/2819/> (Дата звернення: 08.04.2025)

11. Мере, Ж. (2003). Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади (Л. Коконович, Пер.). Львів: Кальварія.

12. Рябовол, Л. Т. (2019). Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, (3(43)), 262–266. URL: <http://visnykpsp.kpi.ua/article/view/198484> (Дата звернення: 08.04.2025)

13. Березневич-Ломанюк, В. О. (Б.д.). Вплив глобалізації на суверенітет держави. <https://doi.org/10.32782/39221510> (Дата звернення: 08.04.2025)

14. Кресіна, І., & Алексєєнко, І. (2014). Суверенні держави перед викликами глобалізації: аналіз сучасних концепцій. *Studia politologica Ucraino-Polona*, (4), 8–17. URL: <https://journals.uran.ua/spup/article/view/167448> (Дата звернення: 08.04.2025)

15. *Національний суверенітет України в умовах глобалізації: Національна доповідь* (2011). Київ: Парламентське вид-во. URL: <https://ipiend.gov.ua/publication/natsionalnyj-suverenitet-ukrainy-v-umovakh-hlobalizatsiinatSIONalna-dopovid/> (Дата звернення: 08.04.2025)

16. Шайхет, Д. (2024). Вплив глобалізації на суверенітет національних держав. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 27(3), 119-123. <https://doi.org/10.15421/172459> (Дата звернення: 08.04.2025)

17. Лук'яненко, Д. Г., & Поручник, А. М. (2008). Глобальна економіка XXI ст.: людський вимір. Київ: КНЕУ.

18. Антипенко, Н. В., Почерніна, Н. В., & Васильківський, Д. М. (Б.д.). Глобалізація та її вплив на міжнародні економічні відносини. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3345/3272> (Дата звернення: 08.04.2025)

19. Довгаль, О. В., Андрусів, У. Я., Ткаліч, О. В., & Павленко, О. С. (2019). Глобальна економіка. Івано-Франківськ. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5469/1/Globalna%20ekonomika.pdf> (Дата звернення: 08.04.2025)

20. Торгово-тарифні дані. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/statistics_e.htm (Дата звернення: 08.04.2025)

21. Світовий інвестиційний звіт. URL: <https://unctad.org/topic/investment/world-investment-report> (Дата звернення: 08.04.2025)

22. Міжнародний валютний фонд. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/UKR> (Дата звернення: 08.04.2025)

23. OECD. Соціальні витрати. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/social-spending.html> (Дата звернення: 08.04.2025)

24. Tax Justice Network. Давайте повернемо контроль над нашими податковими системами. URL: <https://taxjustice.net/> (Дата звернення: 08.04.2025)

25. Базельський комітет – огляд. URL: <https://www.bis.org/bcbs/> (Дата звернення: 08.04.2025)

26. МОП. Дослідження та публікації. URL: <https://www.ilo.org/research-and-publications> (Дата звернення: 09.04.2025)

27. OECD. Працевлаштування. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/employment.html> (Дата звернення: 09.04.2025)

28. FAO. Світова продовольча ситуація. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> (Дата звернення: 09.04.2025)

29. ETC Group. URL: <https://www.etcgroup.org/> (Дата звернення: 09.04.2025)

30. Дані та аналітика: на пульсі інформаційного суспільства. URL: <https://www.itu.int/itu-d/sites/statistics/> (Дата звернення: 09.04.2025)

31. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 09.04.2025)
32. Войтович, Р. (2007). Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз). URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Vojtovich.pdf> (Дата звернення: 09.04.2025)
33. Березневич-Ломанюк, В. О. (2024). Суверенітет сучасної держави в умовах глобалізації (Дис... доктора філос., Національний університет «Одеська юридична академія»). Одеса. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28385> (Дата звернення: 09.04.2025)
34. Вимірювання аудиторії в Інтернеті. Серед будь-яких пристроїв та екосистем. URL: <https://gemius.com/ua/> (Дата звернення: 09.04.2025)
35. Розширення можливостей людей із даними. Статті та факти про 170 галузях промисловості та понад 150 країнах. URL: <https://www.statista.com/> (Дата звернення: 09.04.2025)
36. Детектор медіа. URL: <https://detector.media/> (Дата звернення: 09.04.2025)
37. Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua/> (Дата звернення: 09.04.2025)
38. Eurostat. База даних. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/all_themes (Дата звернення: 09.04.2025)
39. Співак, В. (Б.д.). Суверенна держава у процесі глобалізації. URL: https://www.researchgate.net/publication/322581492_Suverenna_derzava_u_procesi_globalizacii (Дата звернення: 09.04.2025)
40. Панасюк, О. П., Олійник, С. М., & Литовченко, В. П. (Б.д.). Глобалізація та її виклики для національних суверенітетів: аналіз впливу глобалізаційних процесів на сучасне міжнародне право. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/download/1238/1119/1132> (Дата звернення: 09.04.2025)

41. Троян, І. (Б.д.). Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25788/28-Troyan.pdf?sequence=1> (Дата звернення: 09.04.2025)

42. Шепеленко, С. М. (2023). Концептуалізація процесу глобалізації соціально-економічного розвитку суспільства. *Проблеми економіки*, (3), 221-226. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2023-3_0-pages-221_226.pdf (Дата звернення: 09.04.2025)

43. UIA. Щорічник міжнародних організацій МАУ містить авторитетний огляд минулих і сучасних міжнародних організацій. Він постійно оновлюється в Інтернеті, а друкована версія передруковується щороку. Щорічник також доступний за короткостроковою та довгостроковою передплатою. URL: <https://uia.org/en/yearbook> (Дата звернення: 10.04.2025)

44. ООН. Мир, гідність і рівність на здоровій планеті. URL: <https://www.un.org/uk/> (Дата звернення: 10.04.2025)

45. Міжнародний кримінальний суд. Судити людей за геноцид, військові злочини, злочини проти людства та агресію. URL: <https://www.icc-cpi.int/> (Дата звернення: 10.04.2025)

46. Зміна клімату ООН. URL: <https://unfccc.int/> (Дата звернення: 10.04.2025)

47. Асоян, Е. Ш. (2023). Формування державної економічної політики в умовах глобалізації. Київ. URL: <http://etnuir.tnu.edu.ua/handle/123456789/179> (Дата звернення: 10.04.2025)

48. Дудкін, П. Д., & Дудкіна, О. П. (2010). Структурні трансформації розвитку регіональної економіки та їх інституційне забезпечення. *Галицький економічний вісник*, 4(29), 92-97.

49. Уманців, Ю. М., Міняйло, О. І., & Лебедева, Л. В. (2020). Економічна політика держави. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т.

50. Ілляш, О. І., & Коліщенко, Р. О. (2021). Якість державної політики в глобальному середовищі: економічний прорив розвинутих країн і перспективи імплементації в Україні. *Економіка України*, (8), 38–55.

51. Козак, Ю. Г., Ковалевський, В. В., Захарченко, О. В., & ін. (2011). Міжнародні стратегії економічного розвитку. Київ: Авріо.

52. Лагутін, В. Д. (2017). Економічна політика держави та ефекти її реалізації. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, (4), 5-21.

53. Вишнеvsька, О. М., & Бобровська, Н. В. (Б.д.). Економічна безпека : глобалізація, геоекономіка, адаптація і розвиток. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7595/1/%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%A7%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%95%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%90%20%D0%91%D0%95%D0%97%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%90.pdf> (Дата звернення: 10.04.2025)

54. Соснін, О. В. (2015). Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри). URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/15896> (Дата звернення: 10.04.2025)

55. Панченко, В. Г. (2018). Теоретичні підходи до визначення економічної сили та економічних інтересів держави як детермінант її економічної політики. *Інвестиції: практика та досвід*, (5), 12–19.

56. Дзюндзюк, В., Приходченко, Л., Крюков, О., & ін. (2011). Політична модернізація. Харків: Вид-во Асоціації докторів державного управління.

57. Малий, І. Й., Дибя, М. І., & Галабурда, М. К. (2005). Держава і ринок: філософія взаємодії. Київ.

58. Біла, С. О. (Ред.). (2013). Регіональний вимір соціально-економічного розвитку і засади нової регіональної політики. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень.

59. Тютюнникова, С. В., & Микитась, В. В. (Б.д.). Економічний суверенітет в умовах глобалізації: зміст та особливості модифікації. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4947> (Дата звернення: 10.04.2025)

60. Гетманець, О. П., Коробцова, Д. В., & Єжелей, Ю. О. (2023). Глобалізація та міжнародна економіка: складність інтеграції ринків та економічні наслідки на рівні країн (український досвід). *Академічні візії*, (20). URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/456> (Дата звернення: 10.04.2025)

61. Довгаль, О. А., & Казакова, Н. А. (Ред.). (2018). Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/14766> (Дата звернення: 10.04.2025)

62. Борзенко, О. О. (Ред.). (2022). Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022> (Дата звернення: 10.04.2025)

63. Дунська, А., & Костюк, О. (2008). Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на рівень економічного розвитку України. *Problems of a Systemic Approach to the Economy of Enterprises*, 3(7). URL: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/EPsAE/article/view/4091> (Дата звернення: 10.04.2025)

64. Вплив глобалізації на економічний розвиток України в умовах Євроінтеграції (Б.д.). URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/konkyrs_stud/ES_19_20/robotu/5.pdf (Дата звернення: 10.04.2025)

65. Федоренко, В., & Воронкова, Т. Є. (2015). Економіка України в глобалізаційному вимірі. *Інвестиції: практика та досвід*, (23), 7–12. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2015/3.pdf (Дата звернення: 10.04.2025)